

St. Severinuskerk e.o., Kerkstraat 1-3 Hapert

CULTUURHISTORISCHE WAARDESTELLING EN TRANSFORMATIERUIMTE

St. Severinuskerk e.o., Kerkstraat 1-3 Hapert

CULTUURHISTORISCHE WAARDESTELLING EN TRANSFORMATIERUIMTE

Nijmegen, 24 augustus 2016

Leon van Meijel

Van Meijel – adviseurs in cultuurhistorie, Nijmegen

Teake Bouma

Teake Bouma architectuur / stedenbouw, Delft

in opdracht van

Gemeente Bladel

contactpersoon

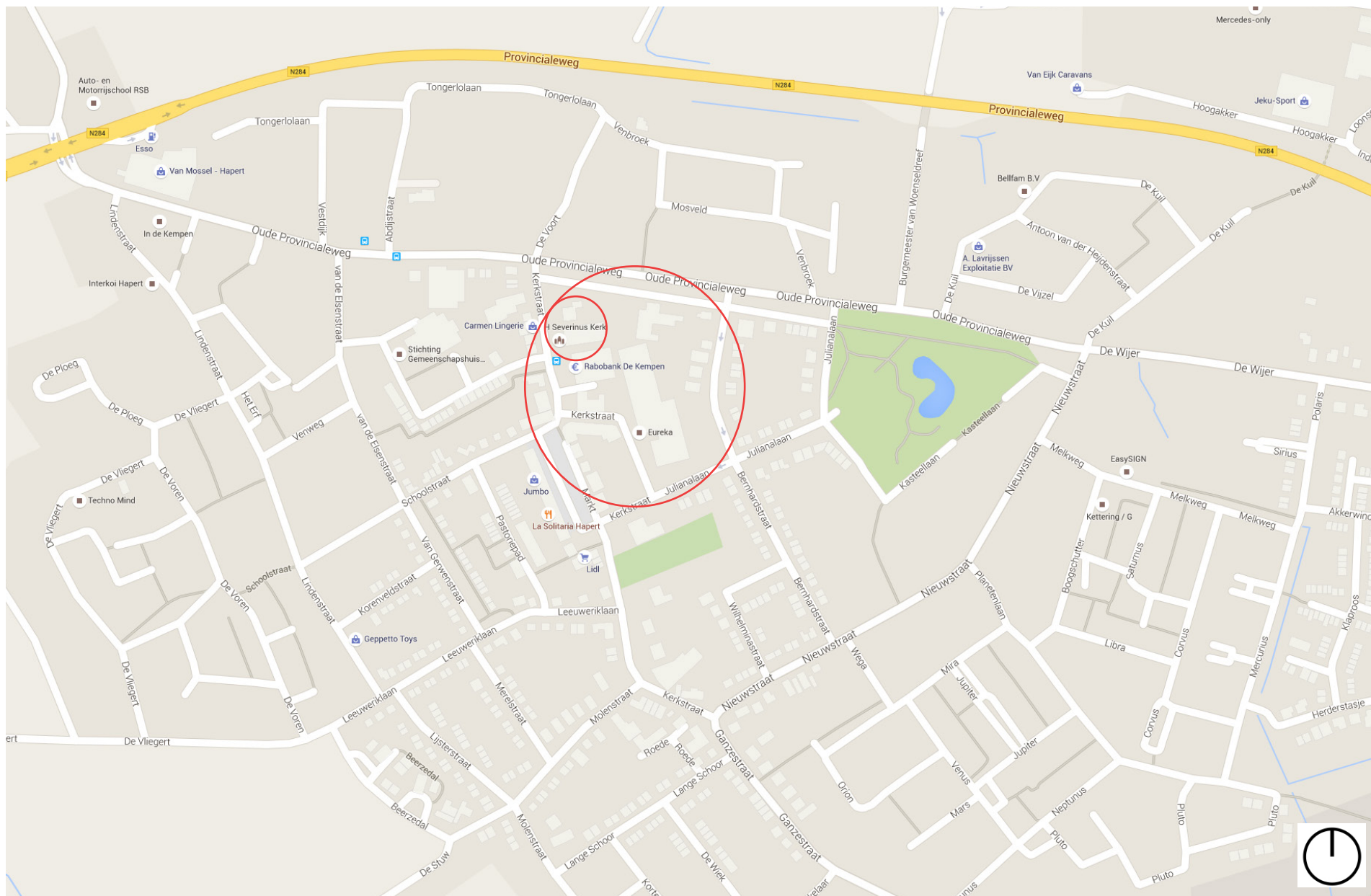
Wouter Kreike

Klokkenstoel met Severinusklok en Donatusklok in de tuin van de pastorie.

INHOUDSOPGAVE

inleiding	7
aanleiding en opgave	7
werkwijze, verantwoording en team	7
leeswijzer	7
typering	9
dorp	9
ensemble	15
kerkgebouw	17
pastorie (typering)	23
waardering	27
ensemble	27
gebouwen	30
transformatiekader	36
inleiding	36
algemene transformatiefilosofie	37
specifieke aandachtspunten	39
bijlage: geraadpleegde bronnen	42
bouwarchief gemeente Bladel	42
geschreven bronnen	42
internet	42
colofon	43

Actuele straatnamenkaart van Hapert (bron: Google Maps). De grote rode cirkel markeert het plangebied van de MFA en de kleine rode cirkel de plek van de kerk en pastorie: samen het kerngebied van deze cultuurhistorische quickscan.

INLEIDING

aanleiding en opgave

De monumentale St. Severinuskkerk in Hapert wordt binnenkort aan de eredienst onttrokken. Tegelijkertijd verkent de gemeente Bladel al enige tijd de mogelijkheden van een multifunctionele accommodatie (MFA) in Hapert. In dat kader is behoefte aan inzicht in de cultuurhistorische waarden en transformatieruimte van het kerkgebouw en de directe omgeving. Op deze locatie is immers de MFA voorzien.

Het benodigde onderzoek kent een fasering: eerst een verkenning op hoofdlijnen, en zodra het ontwerpproces concreter wordt desgewenst een aanvullende verdieping. Voor de eerste fase volstaat een verkenning op hoofdlijnen: een quickscan. Die brengt enerzijds de kernkwaliteiten in beeld en biedt anderzijds inzicht in de ruimte voor verandering. Wat zijn de meest waardevolle stedenbouwkundige, ruimtelijke en architectonische principes / dragers? En welke aandachts- en aanknopingspunten volgen uit deze principes / dragers voor de geplande ontwikkeling? Met deze quickscan kan het cultuurhistorische aspect worden ingebracht en meegewogen in de aanstaande ontwerpverkenning.

werkwijze, verantwoording en team

Onze werkwijze bestaat gewoonlijk uit de componenten bronnenonderzoek, veldwerk en uitwerken, en de stappen inventariseren, analyseren, waarderen en adviseren. Gezien de korte doorlooptijd die beschikbaar is en de gevraagde diepgang van een quickscan, is het accent in de werkzaamheden gelegd op het veldwerk, de analyse en de advisering. Archiefonderzoek is in deze fase achterwege

gelaten, en literatuuronderzoek bleef beperkt. Omwille van de onafhankelijkheid en objectiviteit is dit onderzoek uitsluitend gebaseerd op cultuurhistorische overwegingen. Bouwtechnische staat, actuele ontwerpoverwegingen en/of financiële aspecten zijn buiten beschouwing gelaten. De quickscan is verricht door architectuurhistoricus Leon van Meijel en architect Teake Bouma.

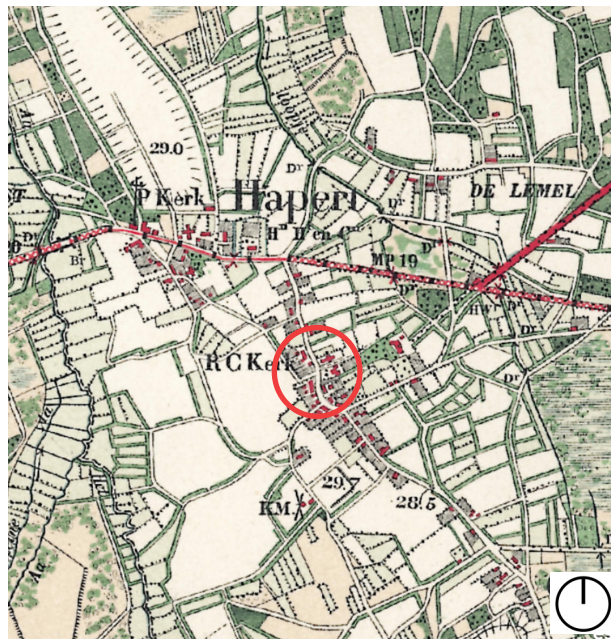
leeswijzer

Deze compacte en beeldende rapportage is als volgt in hoofdstukken opgebouwd:

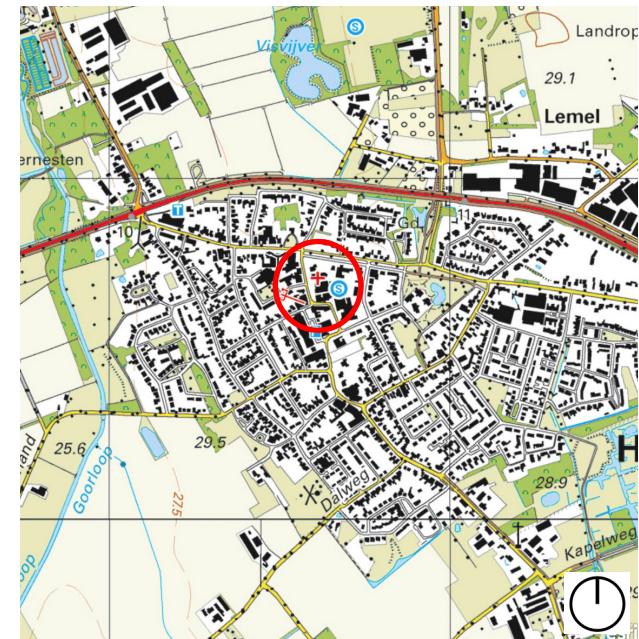
- Beschrijving: typering in woord en beeld van de ontwikkelingsgeschiedenis (bondig) en de huidige verschijningsvorm van kerk en directe omgeving.
- Waardering: graduele aanduiding in woord en op kaart van de cultuurhistorische waarden / dragers van kerk en directe omgeving. Het betreft een zogeheten 'interne waardestelling' die beperkt blijft tot het gebouw zelf (geen vergelijkende waardering met soortgelijke gebouwen elders).
- Transformatiekader: verwoording en verbeelding op kaart van een filosofie met uitgangspunten en aanbevelingen vanuit een cultuurhistorisch perspectief op een transformatie van gebouw en directe omgeving (in abstracto want de ontwerp-opgave is nog volop in beweging).
- Bijlage: geraadpleegde bronnen en het colofon.

Kadastrale kaart 1811-1832: verzamelpunten met rood omcirkeld de plek van de middeleeuwse kerk; zie tevens onderstaande uitsnede (beeldbank.cultureelerfgoed.nl).

Topografische kaart van omstreeks 1920 met rood omcirkeld de plek van de 19e eeuwse kerk; zie tevens onderstaande uitsnede (bron: topotijdreis.nl).

Actuele topografische kaart met rood omcirkeld de plek van de huidige kerk; zie tevens onderstaande uitsnede (bron: topotijdreis.nl).

Pentekening uit 1788 van de middeleeuwse Severinuskkerk (bron: uitgeverij Europese Bibliotheek).

Sloop van de 19e eeuwse kerktoeren in 1956 (bron: beeldbank RHCE).

Foto uit de jaren zeventig van de kerk die in 1922-1923 is gebouwd (bron: beeldbank RHCE).

TYPERING

dorp

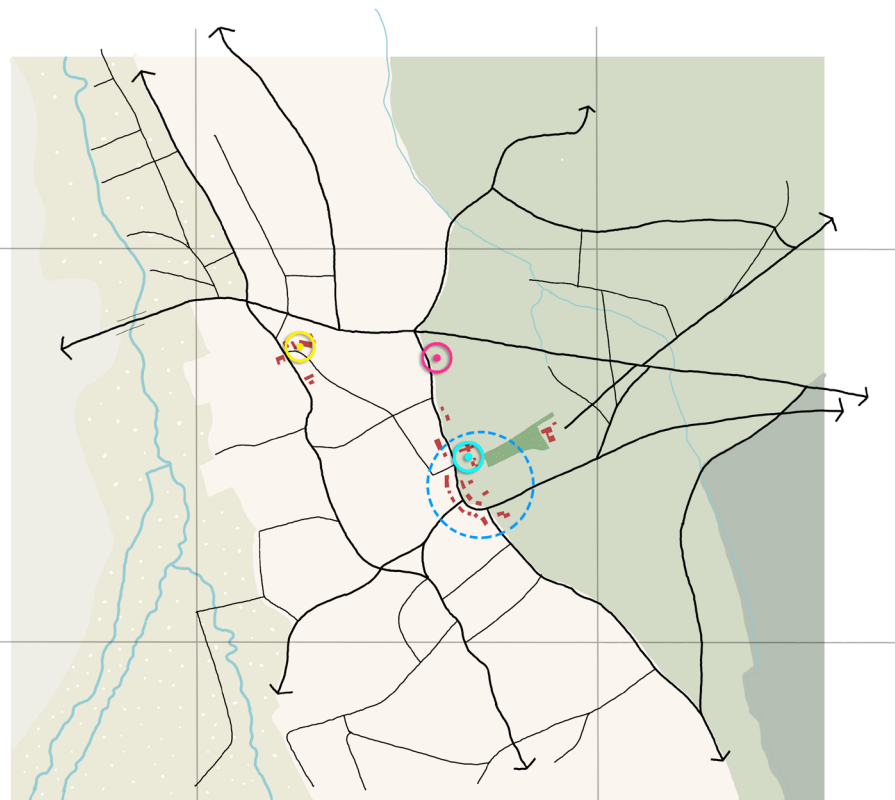
In de stedenbouwkundige ontwikkeling van het dorp Hapert is op hoofdlijnen een aantal stadia te onderscheiden. Deze zijn in kaart gebracht op de pagina's 8, 10 en 11. De cijfers bij de gebouwen verwijzen naar de fotonummers op de pagina's 8 en 13.

- Eeuwenlang was Hapert een kleine geïsoleerde agrarische nederzetting. Het dorp lag op de landschappelijke overgang van een smalle dekzandrug en de flankerende beekdalen van de Groote Beerse en het Wagenbroeks Loopje. Haaks daarop kruiste een oude doorgaande verbindingsweg. Aan de zuidzijde hiervan (destijds Dorpsstraat, later Provincialeweg) lag tot halverwege de 19e eeuw de dorpskern: de veertiende eeuwse St. Severinuskerk ([1] gesloopt in 1858 en de toren in 1902) met daaromheen verspreide agrarische bebouwing. Aan de noordzijde van deze weg werd in 1828 een hervormde kerk gebouwd (gesloopt in 1950).
- In de 19e eeuw kwam het dorp uit haar isolement door verbeterde infrastructuur: de Provincialeweg tussen Eindhoven en Turnhout, alsmede de stoomtramlijn Eindhoven – Reusel (1897-1937). Hapert was toen een zelfstandige parochie (sinds 1819). Het groeiende dorp kreeg in 1857-1858 een nieuwe rooms-katholieke kerk [2]. Deze neogotische kerk stond ter plaatse van de huidige begraafplaats [10], naast de oude nog bestaande pastorie op Kerkstraat 31 [4], en kreeg in 1901 een toren. Na de ingebruikname van de nieuwe kerk werd de middeleeuwse kerk gesloopt. Na de bouw van de nieuwe klokkentoren volgde de sloop van de middeleeuwse kerktoren.
- Een halve eeuw later was deze neogotische kerk ook alweer te klein. Johannes Cornelius Claassen - broer van een door bliksem dodelijk getroffen zus en broer (zie § devotie) – schonk in 1918 grond voor de bouw van een nieuwe kerk. Deze werd in 1922-1923 gebouwd [3]. Vervolgens ontwikkelde zich in de jaren twintig en dertig een langgerekt parochiecomplex aan de oostzijde van de Kerkstraat, met van noord naar zuid:

een pastorie [5], een parochiekerk [3], een klooster [6], een meisjesschool [9], een patronaatsgebouw, een jongensschool [7], de begraafplaats [10] en de oude pastorie [4]. Na de bouw van de nieuwe kerk werd in 1924 de neogotische kerk gesloopt, en in 1956 volgde de toren.

- Tot de Tweede Wereldoorlog had Hapert een onregelmatige spinnenwebachtige wegenstructuur met een aantal 'knopen' op de samenkomst van wegen. Langs deze wegen en rond de knopen reeg de verspreide bebouwing zich geleidelijk aaneen tot linten. De achterliggende open velden [11, 12] – akkers op de hoger gelegen zandgronden, weides langs de lager gelegen beekdalen - werden na de oorlog geleidelijk aan bebouwd. Eerst werd de Van de Elsenstraat aangelegd en bebouwd. De ontwikkeling in de jaren zestig, zeventig en tachtig was gericht op komvorming. De Lindenstraat, de nieuwe Provincialeweg en de Planetenbuurt markeerden de nieuwe contour van het dorp. Binnen deze contour was sprake van een steeds verdere verdichting.
- De structuur van de Kasteellaan met op het uiteinde daarvan Huize 't Kasteeltje bleef lange tijd herkenbaar [14, 15]. Wel werd in de jaren zestig 't Kasteeltje gesloopt en verrees terzijde - in de zichtlijn van de Julianalaan - een gemeentehuis ([13] 1968, gesloopt rond 2000).
- Het noordwaarts opgeschoven tracé van de Provincialeweg (jaren zestig) en de aanleg van de A67 (begin jaren zeventig) betekenden een impuls voor het bedrijventerrein ten noordoosten van het dorp. Het gebied tussen de oude en nieuwe Provincialeweg werd in de jaren negentig ingevuld met woonbuurtjes. Een andere belangrijke ingreep in de structuur van het dorp was de aanleg in 1995 van de Markt: een parkeerplein met winkelvoorzieningen. Deze nieuwe knoop en bebouwing maakten een knip in het doorgaande tracé en kleinschalige bebouwingspatroon van de Kerkstraat.

Schematische weergave van de dorpsontwikkeling van Hapert ca. 1900 - heden

Gehucht

Hapert omstreeks 1900. Het dorp ligt op een smalle zandrug tussen twee beken. Deze parallel lopende landschappelijke eenheden zijn bepalend voor het wegenpatroon: evenwijdig daaraan of haaks daarop. De blauw omcirkelde dorpskern met de molen, de kerk en 't Kasteeltje heeft zich inmiddels genesteld op de overgang van hoog en droog naar laag en nat; rond de knoop van de huidige Molenstraat, Kerkstraat, Nieuwstraat en Ganzestraat.

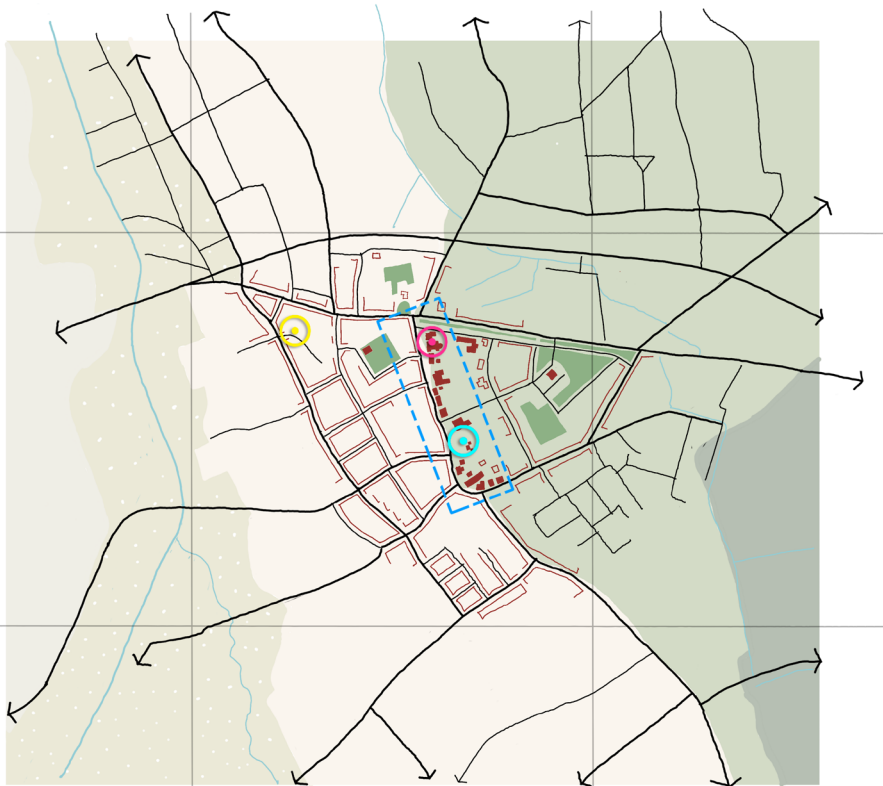
NB. Ter oriëntatie zijn de opeenvolgende kerklocaties gemarkeerd in geel (middeleeuwse kerk, foto 1 p.8), in blauw (19de eeuwse kerk, foto 2 p.8) en in rood (huidige kerk, foto 3 p.8).

Lint

Hapert omstreeks 1950. Het dorp heeft zich inmiddels ontwikkeld tot een lintvormige structuur waarbij de Kerkstraat als ruggengraat fungeert. Aan de oostzijde van deze straat strekt zich een langgerekt katholiek parochiecomplex uit: van nieuwe pastorie in het noorden (Kerkstraat 1) tot oude pastorie in het zuiden (Kerkstraat 31). De 'kop' hiervan aan de kruising met de Provincialeweg wordt gedomineerd door het kerkgebouw. In de oksels van de linten worden de eerste koppelstukjes gemaakt: verbindingstraatjes als voorzichtige start van een verdichtingsproces.

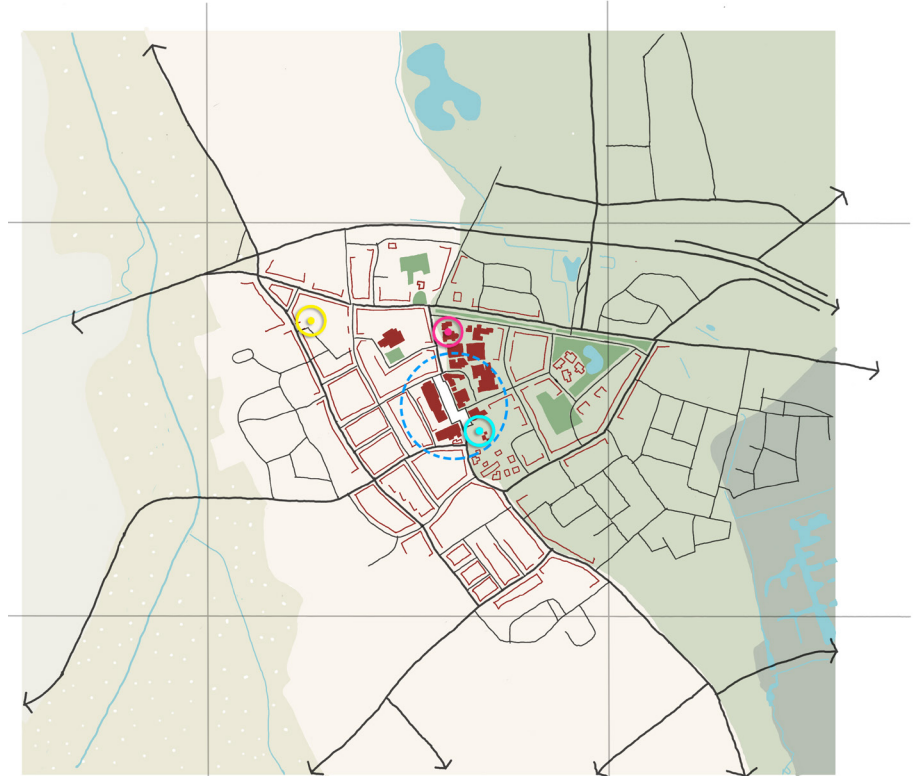
NB. Ter oriëntatie zijn de opeenvolgende kerklocaties gemarkeerd in geel (middeleeuwse kerk, foto 1 p.8), in blauw (19de eeuwse kerk, foto 2 p.8) en in rood (huidige kerk, foto 3 p.8).

Komvorming

Hapert omstreeks 1980. De komvorming is inmiddels in volle gang met woonbuurtjes in blokverkeveling aan alle zijden van het historische lint. De positie van de kerk blijft onverminderd markant en dominant. Aan de noordzijde vormt aanvankelijk de Oude Provincialeweg de dorpsgrens, maar deze schuift later op naar de nieuwe Provincialeweg. Aan de oostzijde ontstaat een nieuw brandpunt in het dorp met de bouw van een gemeentehuis op het terrein van het gesloopte Kasteeltje (foto's 13-15 op p.13)..

NB. Ter oriëntatie zijn de opeenvolgende kerklocaties gemarkeerd in geel (middeleeuwse kerk, foto 1 p.8), in blauw (19de eeuwse kerk, foto 2 p.8) en in rood (huidige kerk, foto 3 p.8).

Centrumontwikkeling

Hapert omstreeks 2000. Door de introductie van de Markt met winkelvoorzieningen en appartementen komt er opnieuw een ruimtelijk en functioneel knooppunt bij in het dorp. De *bypass* van de Kerkstraat en het 'knijpen' van de bebouwing op de kop van de Markt onderbreekt de rechtlijnige continuïteit van de Kerkstraat als historische structuurlijn, waardoor de positie van de kerk ten opzichte van het (commerciële) dorps hart excentrischer is geworden.

NB. Ter oriëntatie zijn de opeenvolgende kerklocaties gemarkeerd in geel (middeleeuwse kerk, foto 1 p.8), in blauw (19de eeuwse kerk, foto 2 p.8) en in rood (huidige kerk, foto 3 p.8).

Luchtfoto van Hapert in zuidelijke richting genomen in de jaren vijftig. Achter de lintbebouwing van de Kerkstraat is de Bernhardstraat aangelegd en verrijst de eerste bebouwing (bron: rapport Architecten EN | EN).

4. Vml. pastorie naast de begraafplaats.

5. Huidige pastorie.

6. Klooster 'Mariagesticht' van de Dochters O.L.Vr. van het H.Hart (bron: beeldbank RHCe).

7. Vml. jongensschool.

8. Vml. Marnixschool (bron: beeldbank RHCe).

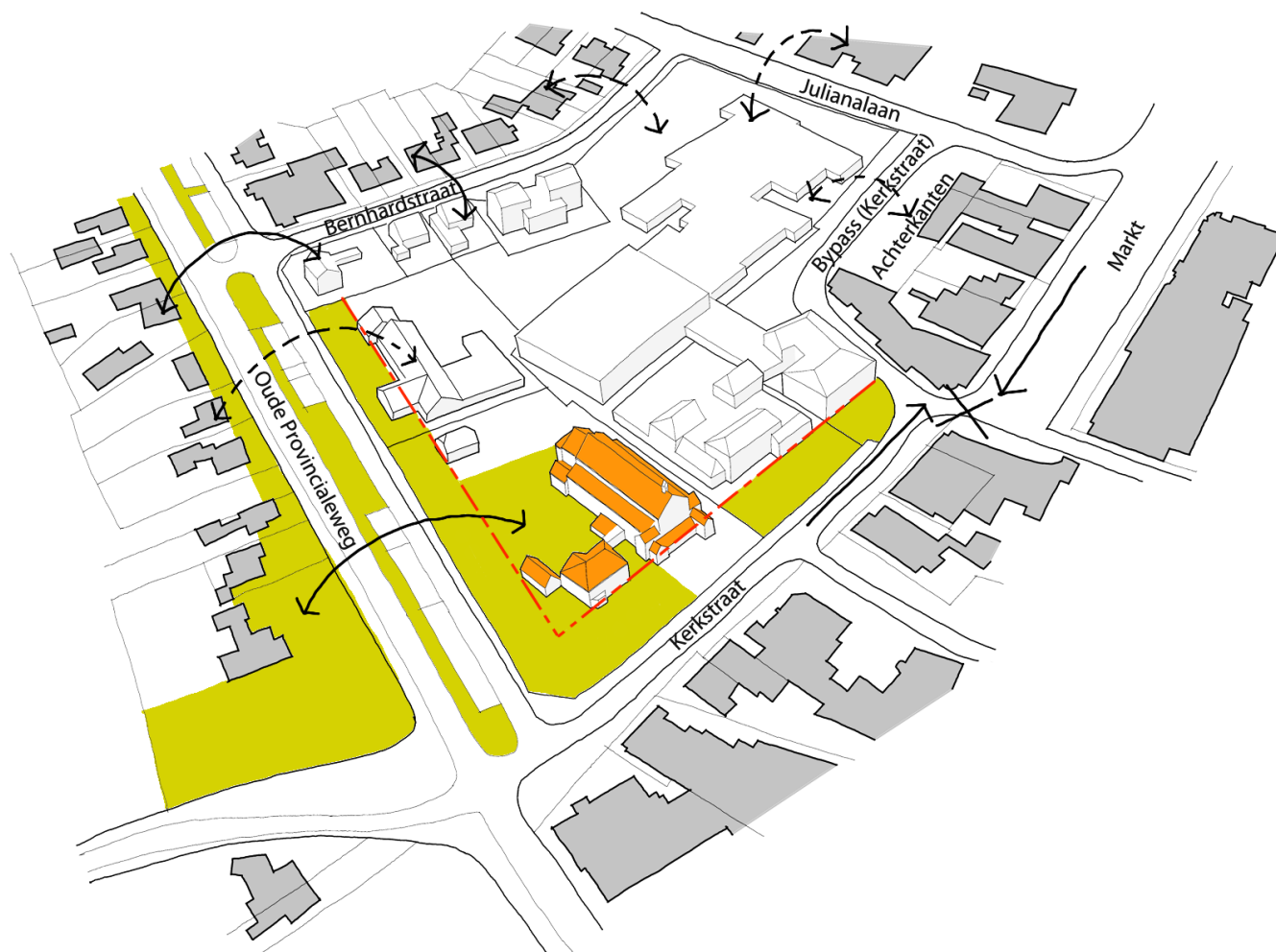
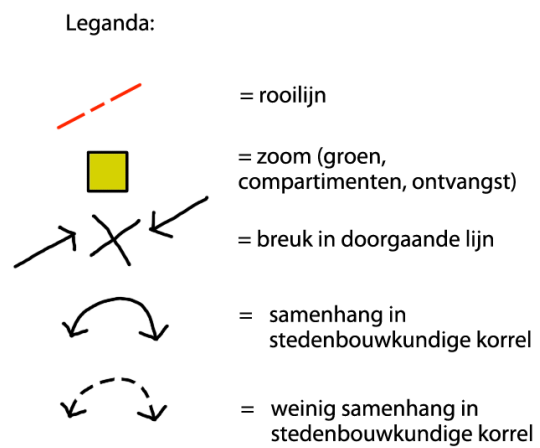
9. Meisjesschool (bron: beeldbank RHCe).

10. Begraafplaats.

11 en 12. Het terrein achter de pastorie, de kerk, het klooster en de Mariaschool, gezien vanaf de Bernhardstraat en de Julianalaan (bron: beeldbank RHCe).

13. Vml. gemeentehuis 1968-2000.

14 en 15. Huize 't Kasteeltje en de oprijlaan (bron: beeldbank RHCe).

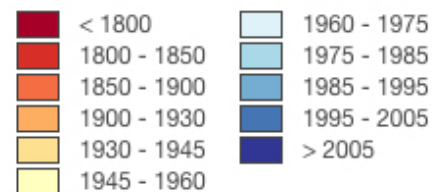

Analytische typering van het ensemble op stedenbouwkundig niveau.

ensemble (typering)

Het schaalniveau van het ensemble bestaat uit het bouwveld binnen de begrenzing van de Oude Provincialeweg (noorden), Bernhardstraat (oosten), Julianalaan (zuiden) en Kerkstraat (westen). Vanouds bestond dit terrein grotendeels uit agrarische velden en achtertuinen die hoorden bij de bebouwing aan de Kerkstraat. Die lintbebouwing aan de oostzijde van de Kerkstraat werd decennialang gevormd door onderdelen van het rooms-katholieke parochiecomplex: de pastorie annex parochiekerk (zie volgende paragraaf), het klooster en de meisjesschool. Het 'Mariagesticht' van de Dochters van O.L.Vr. van het H. Hart werd in 1930 gebouwd en bleef tot 1967 als zusterklooster in gebruik. De zusters hielden zich bezig met wijkverpleging en onderwezen meisjes in de belendende Mariaschool die eveneens in de jaren dertig werd gebouwd. Deze twee gebouwen maakten aan het einde van de twintigste eeuw plaats voor een nieuwbouw van de Rabobank (sinds 2014 dagbestedingscentrum 'Bij Ons') en seniorencomplex 'De Kloostertuin'. De nieuwbouw staat in de oude rooilijn en refereert qua bouwvolume aan de gesloopte oudbouw. De omheinde strook voorlangs bleef, maar kreeg een steniger invulling met parkeervoorzieningen. Ook de karakteristieke oriëntatie op de Kerkstraat veranderde bij 'De Kloostertuin' die de entree heeft aan de *bypass* van de Kerkstraat, die het gevolg was van de aanleg van de Markt in 1995. Van een vooroorlogs bouwveld met een duidelijk georiënteerde voorkant van lintbebouwing aan de Kerkstraat en een onbebouwde groene achterkant, evolueerde het bouwveld na de Tweede Wereldoorlog tot een volledig bebouwd veld met oriëntaties en adresseringen aan alle vier zijden. Het grootste deel werd ingevuld met schoolgebouwen: de protestantse basisschool aan de Oude

Provincialeweg ('De Marnix') en de katholieke basisschool op de hoek van de Bernhardstraat en Julianalaan ('Het Palet'). Op het binnenterrein verrees in 1995 een sporthal, daarna enkele woongebouwen aan de Bernhardstraat en in 2013 werd de bibliotheek ondergebracht in een gedeelte van de basisschool. Het bouwveld was toen zo goed als gevuld met bebouwing en speelplaatsen.

Bouwjaren van de bebouwing in het onderzoeksgebied gebaseerd op BAG gegevens.

Links de Severinuskirk kort na de oplevering in 1923 en rechts na de toevoeging in 1938 van een portaal en zijkapellen (bron: rapport Architecten EN | EN en beeldbank RHCe).

kerkgebouw (typering)

naam	H. Severinus
straat, plaats	Kerkstraat 3, Hapert
ontwerp- / bouwperiode	1922-1923
architect	C.J.H. (Caspar) Franssen ¹
bouwstijl	neo-romaans
aannemer	J. van den Bosch, Helmond
functie	parochiekerk
opdrachtgever	kerkbestuur Severinusparochie
verbouw	voorportaal en kapellen (1938, J.C. van Buijtenen ²)
status	gemeentelijk monument

bouwgeschiedenis

"R.K. kerk uit 1922 van architect C. Franssen in neo-romaanse stijl. In 1938 werden aan de westzijde van de kerk een portaal en een uitgebouwde kapel toegevoegd, naar plannen van F.J. Vervest en J.C. van Buijtenen. Hierbij werden nagenoeg dezelfde vormtaal en detaillering toegepast", aldus de bondige bouwgeschiedenis in de redengevende omschrijving uit het gemeentelijke monumentenregister.

¹ C.J.H. Franssen (1860-1932) was een leerling en medewerker van P.J.H. Cuypers. In 1888 vestigde hij zich als zelfstandig architect, eerst in Tegelen en later in Roermond. Gedurende zijn loopbaan ontwierp hij ongeveer veertig kerkgebouwen, merendeels in Limburg en Noord-Brabant in neo-gotische of neo-romaanse stijl.

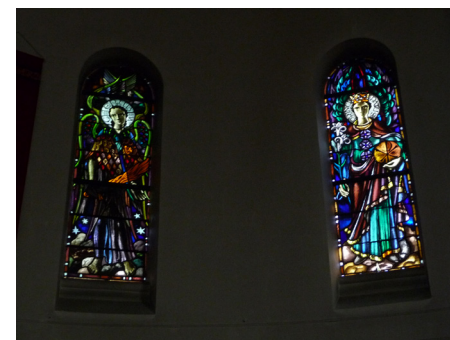
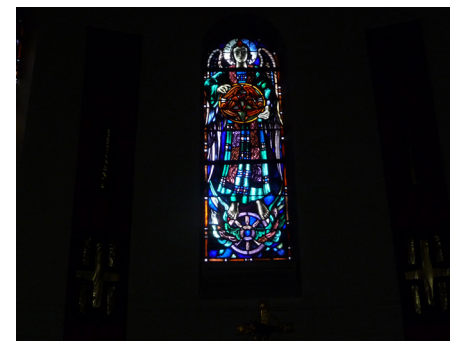
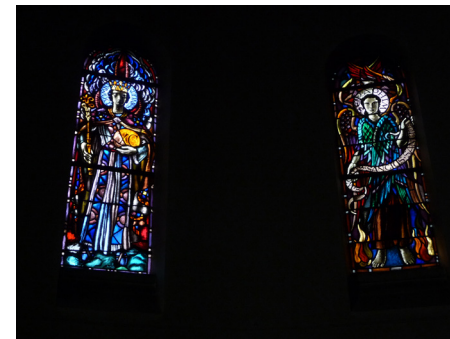
² J.C. van Buijtenen (1909-2002) studeerde architectuur in Delft, werkte bij de gemeente Amersfoort van 1926 tot 1932, en begon daarna samen met architect F.J. Vervest een bureau in Eindhoven; de stad waar hij ook enkele jaren werkte bij de Dienst Stadsuitbreiding.

Het interieur van de Severinuskerk inclusief schilderijen voordat in de jaren zestig de wanden wit werden geschilderd (bron: rapport Architecten EN | EN).

In aanvulling hierop zijn de volgende punten nog interessant cq. van belang:

- A.P. van Gerwen trad op als bouwpastoor. Aannemer J. van den Bosch uit Helmond bouwde de kerk voor fl. 72.160,- gulden. En bisschop A.F. Diepen van Den Bosch consacreerde de kerk op 24 september 1923.
- Het toegevoegde portaal uit 1938 wordt geflankeerd door een doopkapel (zuidzijde) en een entree naar de Donatuskapel (noordzijde).
- In de jaren zestig heeft een brand in de kerk gewoed, (geen zichtbare sporen meer) zijn de muurschilderingen op de koorboog (o.a. de H. Donatus, onderschrift, Christusmonogram en meanderfries) wit overgeschilderd en is het koor heringericht en modern gemeubileerd.
- Aan het begin van de 21^e eeuw zijn de dakpannen en dakgoten vernieuwd, en heeft de halfronde border op het voorplein plaats gemaakt voor bestrating en een gemetseld muurtje met bronzen reliëf van de H. Severinus.

Het kerkfront met portaal en zijkapellen.

Het koor met absis en de zijgevels.

Het interieur met middenschip en zijbeuken.

De gebrandschilderde ramen in de absis.

beschrijving

In de redengevende omschrijving uit het gemeentelijke monumentenregister staat de kerk als volgt omschreven:

“Het is een driebeukige, op het oosten gerichte basiliek, gewijd aan St. Severinus. De op een nagenoeg rechthoekige plattegrond gelegen sobere kerk heeft een lager aangezette koortravee en een 6-kantig koor. Alle onderdelen van het gebouw zijn voorzien van daken gedekt met rode tuile-du-nordpannen.

Voorzijde: kopgevel in drie geledingen. Tegen de eerste geleding bevindt zich een samengesteld portaal onder een lessenaarsdak. Het portaal telt drie openingen onder een korfboog. Over de gevel lopen zandstenen speklagen. In de gevel onder het lessenaarsdak bevinden zich rondbogige spaarvelden met centraal een gedeelde opgeklampte deur. De omlijsting bestaat uit keperboogvormig metselwerk. Aan de linkerzijde eindigt het portaal in een uitbouw met tuitgevel met uitgemetselde schouders. Deze uitbouw heeft een rondbogige opgeklampte eiken deur met sierbeslag en een zadeldak. In de linker zijgevel van deze uitbouw zitten twee lancetvensters. In de rechterzijgevel, onder het lessenaarsdak van het portaal, een opgeklampte deur als aan de voorzijde.

In de tweede geleding van de kopgevel bevinden zich drie rondboogvensters met glas-in-lood, afgesloten met steense rondbogen en bakstenen afzaten. In de top van de gevel, de derde geleding, bevindt zich een enkel rondboogvenster met glas-in-lood, met aan de onderzijde een bakstenen afzaat. De nok is voorzien van een gemetselde geometrische decoratie. Aan de rechterzijde van de uitbouw bevindt zich een iets hogere kapel, onder een aan de voet geknikt

schilddak. De afgeschuinde hoeken hebben zandstenen elementen. In de voorgevel van deze kapel bevindt zich een rondboogvenster met glas-in-lood. Aan de rechterzijde is haaks op de kapel een uitbouw onder een zadeldak geplaatst, met fors overstekende bakgoten op geprofileerde klossen. De topgevel van deze uitbouw heeft een venster als in de kapel.

Linker- en rechterzijde: in de zijgevels van het schip bevinden zich twaalf rondboogvensters met bakstenen omlijsting en een bakstenen afzaat. In de zijbeuken zes gelijke vensters met glas-in-lood. Aan de beide zijbeuken bevindt zich een uitgemetselde biechtstoel onder een plat dak met een overstek op geprofileerde klossen. In het dak van het schip bevinden zich aan beide zijden drie dakkapellen met plat dak en opgeklampte deurtjes. Op het dak bij de voorgevel staat een dakruiter, geheel bekleed met zink en afgesloten met een tentdak met lei in maasdekking. Als bekroning een kruis op een bol. De dakruiter heeft aan elke zijde een uurwerk.

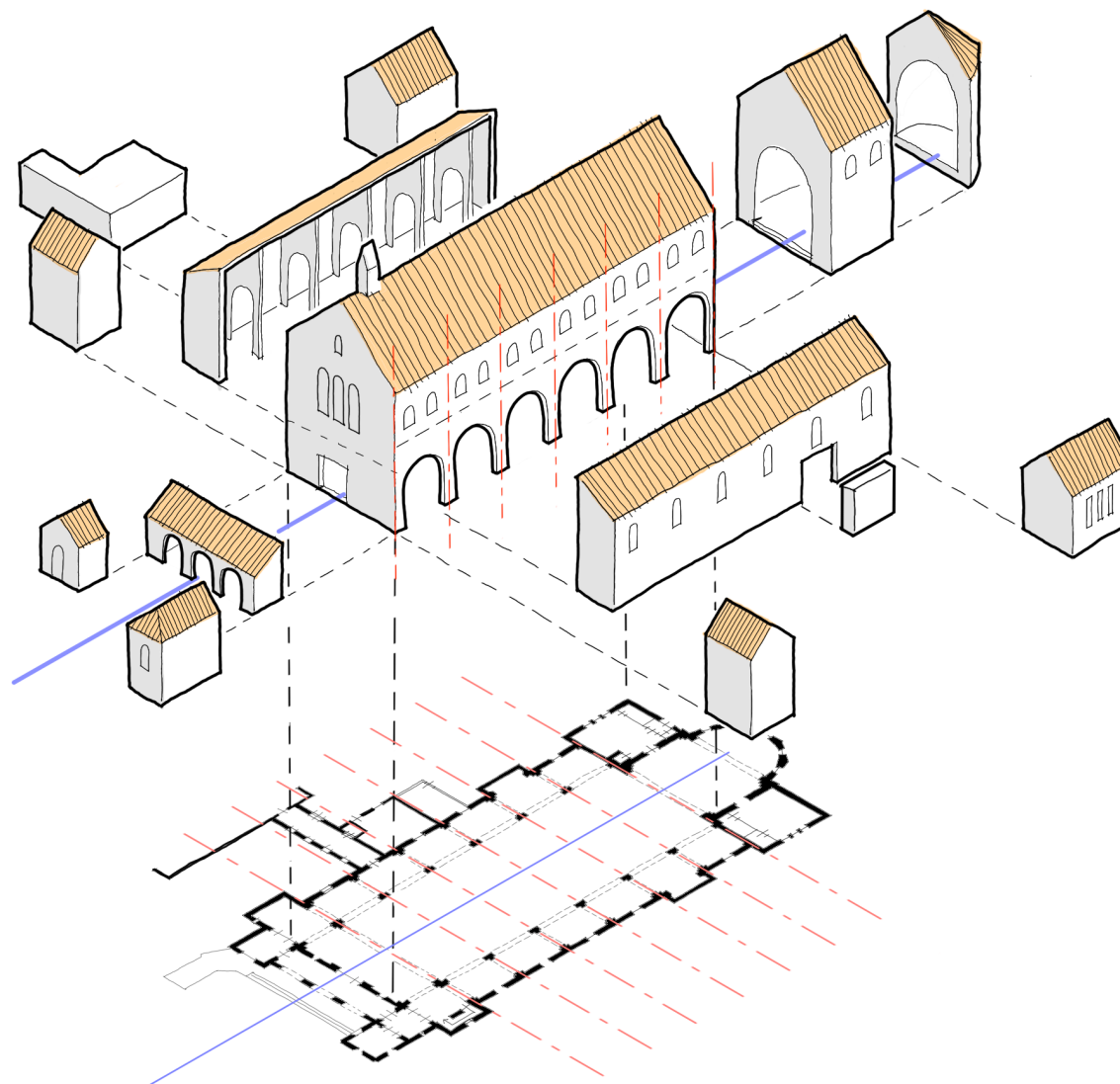
Achterzijde: hier is een lagere koortravee aan het schip gezet, met aan weerszijden een uitbouw onder een zadeldak. Deze uitbouw heeft drie smalle 2-ruits vensters met glas-in-lood. In de koortravee bevinden zich twee gekoppelde rondboogvensters. Tegen de koortravee is een 6-kantig koor onder samengesteld dak geplaatst. Elke zijde van het koor heeft een rondboogvenster met figuratief glas-in-lood. Naast het koor bevindt zich een bakstenen trap met trapwang.”

intermezzo: devotie

Een belangrijk cultuurhistorisch fenomeen van immateriële aard in Hapert is de verering van heiligen. Hierover schrijft Henk Buijks op de website van het BHIC het volgende: "De kerk van Hapert is toegewijd aan de H. Severinus, een heilige die in onze streken vrij onbekend is en vrijwel nergens op een intensieve devotie kan rekenen. Dat is begrijpelijk, want hij wordt vooral aangeroepen om regen af te smeken en die krijgen we in ons land vaak al in overvloed. [...]. In 1938 werd de kerk uitgebreid met [...] een kapel voor Sint-Donatus. Deze heilige wordt aangeroepen tegen donder en bliksem, en de stichting van de kapel voor juist deze heilige was het gevolg van een ongeval in 1897. Twee parochianen werden toen door de bliksem getroffen."

Over de heilige Donatus lezen we meer in een artikel van Walther van Halen op de website van het Meertens Instituut – KNAW: "De verering van de heilige Donatus ontstond te Hapert naar aanleiding van de dood van twee parochianen in 1897 nadat zij waren getroffen door de bliksem. Een jaar na dit ongeval begon in de parochiekerk de openbare verering en werd een devotiebroederschap ter ere van de bliksemheilige opgericht. Tot de jaren zestig van de 20e eeuw werd Donatus te Hapert bezocht door bedevaartgangers uit de gehele Kempen en daarbuiten. [...]. In 1948 verkreeg de parochie een Donatusklok van ruim 100 kilo; het opschrift verwees niet naar onheil en het bannen van bliksem, maar naar het bijeenkomen voor de godsdienstoefening 'Dum trahor audite, ad sacra venite': Hoort wanneer ik word geluid, en komt bij de heilige [handelingen]."

Thans nog zichtbare uitingen van deze heiligenverering zijn het bronzen reliëf van de heilige Severinus voor de kerk aan de Kerkstraat (kunstenaar H.C. 't Jong, 2007), de Donatuskapel links van de kerkentree en de klokkenstoel met Donatusklok in de tuin van de pastorie. De feestdag van Donatus wordt gevierd op de tweede zondag van juli.

De samenstellende onderdelen van de kerk en de structuurlijnen (axiale as en stramien) die bepalend zijn voor de plattegrond en opbouw.

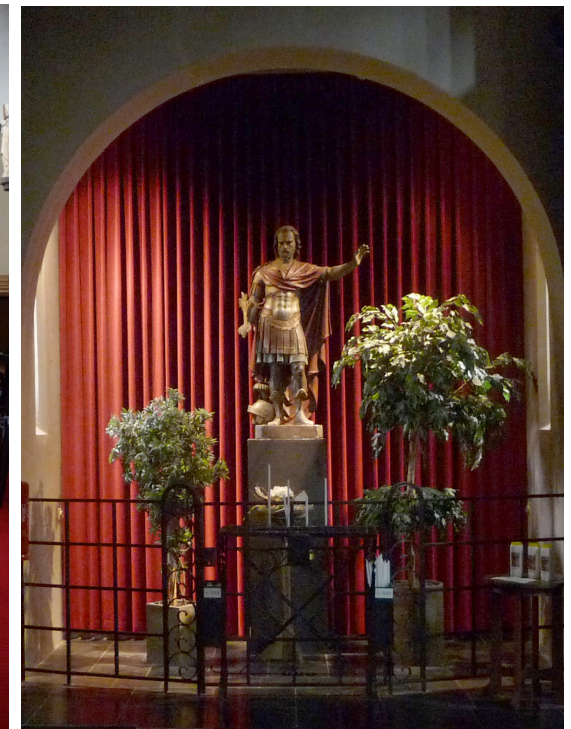
In aanvulling op de monumentenbeschrijving zijn de volgende aspecten van belang:

- De sobere gevels van rode baksteen in kruisverband zijn rond de ramen en onder de dakgoten verlevendigd met siermetselwerk in gele baksteen.
- De samengestelde bouwmassa laat zich functioneel helder 'lezen'. Elk liturgisch onderdeel van de kerk heeft namelijk een eigen deelvolume met een dak: het portaal, de kapellen, het middenschip, de zijbeuken, het koor, de sacristieën en de absis. Die samenstelling leidt tot een - in de hoogte - getrapte opbouw, waarbij het zadeldak van het middenschip het grootste en hoogste element is.
- De liturgische onderdelen zijn (vrijwel symmetrisch) georganiseerd langs een axiale as van hoofdentree, via middenpad tot altaar en kruisbeeld. Die as wordt onderstreept door het bankenplan en is daardoor ook een belangrijke zichtlijn waarlangs je het geheel in één keer kunt overzien.
- Het front en het afsluitende koor zijn architectonisch sterk gearticuleerd en ruimtelijk onderverdeeld. De grote en hoge ruimte van het tussenliggende middenschip is uitgezet op een vast stramien, dat afleesbaar is aan de reeksen pijlers en lisenen. Die ritmiek wordt geaccentueerd door de heiligenbeelden tegen de pijlers, de nissen daarboven en de reeksen rondbogen van de arcade, de lichtbeuk en de overige vensters.
- Het interieur is niet bijzonder rijk uitgevoerd. Het meest in het oog springen de vijf gebrandschilderde ramen in de absis uit 1940 van glazenier J.H.A.M de Wit (afbn. p.18) en de hardstenen doopvont met gedecoreerde deksel van metaal uit 1939. Verder bezit de kerk een hardstenen vloer in dambordpatroon (grijs en antraciet), hardstenen wijwaterbakken, eenvoudige houten kerkbanken,

een orgel uit 1935 van de firma L. Verschueren uit Heythuysen, een kluis van de Tilburgse firma N. van Blerk in de noordoostelijke sacristie en een reeks (heiligen) beelden. De beelden van Maria, Jozef, Petrus en Paulus zijn vermoedelijk afkomstig uit de negentiende eeuwse voorganger. De overige heiligenbeelden in het schip zijn van recente datum. Het gipsen devotiebeeld van Donatus is een geschenk uit 1925 en toont de staande heilige gehuld in romeinse soldatenkledij met opgeheven linker hand (tegen de bliksem) en rechter hand met een palmtak (martelaarschap).

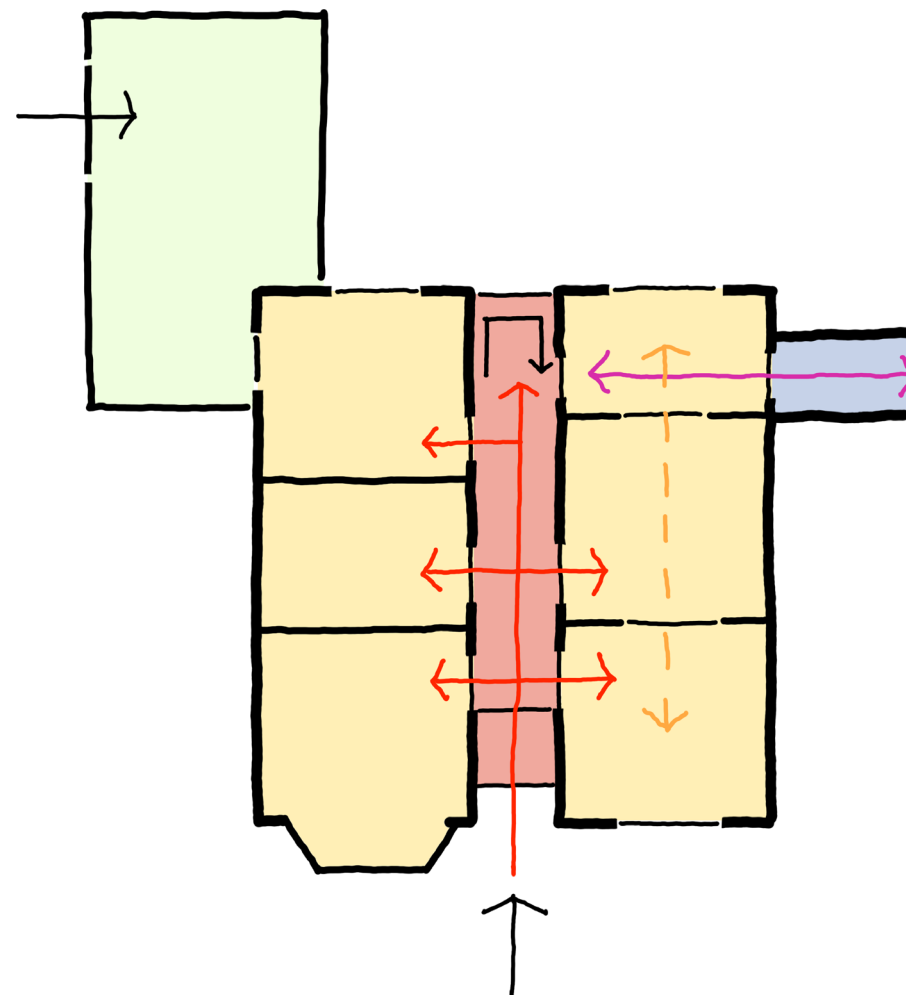
De doopvont uit 1939.

De Donatuskapel met gipsen beeld van de noodheilige.

Boven de pastorie kort na de oplevering in 1926. Fraai is de reeks gedecoreerde en in hoogte klimmende topgevels van koetshuis, pastorie en kerk. Onder de pastorie nadat de topgevel, dakkapel, dakruiter en schoorstenen zijn verwijderd (bron: beeldbank RHCE).

Schematische analyse van de pastorie plattegrond: een structurerende middengang met ontsluiting van de beuken aan weerszijden (oorspronkelijk met kamers-en-suite). Aan de achterzijde de secundaire volumes: links het voormalige koetshuis met hoofdontsluiting in de lange zijgevel, en rechts de verbindende gang naar de kerk.

pastorie (typering)

straat, plaats	Kerkstraat 1, Hapert
ontwerp- / bouwperiode	1924-1926
architect	H.M. (Hendrik) Vorstermans ³
bouwstijl	traditionalisme
functie	pastorie
status	gemeentelijk monument

bouwgeschiedenis

"Pastorie uit 1926 ontworpen door de Bossche architect Vorstermans. [...]. Opmerking: bij latere veranderingen werd een topgevel aan de rechterzijde van de pastorie verwijderd. De pastorie is opnieuw gevoegd.", aldus de bondige bouwgeschiedenis in de redengevende omschrijving uit het gemeentelijke monumentenregister.

In aanvulling hierop is het volgende van belang:

- In 1951 is het daklandschap sterk gewijzigd door het verwijderen van een dakkapel, enkele hoge schoorstenen, dakruiter met luidklokje en windvaan, alsmede de puntgevel met klimmend rondboogfries aan de rechter voorzijde. Deze puntgevel vormde qua contour en hoogte een schakel tussen de lagere puntgevel van het koetshuis en de hogere puntgevel van het flankerende kerkgebouw.
- In 1962 is een groot deel van de ramen vervangen; deels door stalen exemplaren en deels door houten exemplaren met een gewijzigde indeling (draai, kiep). Alleen de erkerkamer heeft de oorspronkelijke T-schuiframes met glas-in-lood bovenlichten behouden.
- Recentelijk zijn de dakpannen en dakgoten vernieuwd en

is het voormalige koetshuis verbouwd tot parochiekantoor. De inrijpoort is toen vervangen door een moderne loopdeur met zijlichten.

- De omhaagde siertuin in landschappelijke stijl omringt de pastorie aan drie zijden. In deze tuin, op de hoek van de Kerkstraat en de Oude Provincialeweg is omstreeks 1970 een klokkenstoel geplaatst. In deze open staalconstructie hangen de Severinusklok (396 kg) en de Donatusklok (101). De laatst genoemde klok dateert van 1948. Vermoedelijk is deze klokkenstoel opgericht na de brand in de kerk (niet formeel beschermd, maar wel aangegeven als waardevol op de cultuurhistorische waardenkaart).

beschrijving

In de redengevende omschrijving uit het gemeentelijke monumentenregister staat de pastorie als volgt omschreven:

"Het op een nagenoeg vierkante plattegrond gelegen en in kruisverband opgetrokken bakstenen pastoriegebouw heeft twee bouwlagen met een zolderverdieping onder een met recent vernieuwde betonnen [sic] tuile-du-nordpannen gedekt schilddak. De nok ligt evenwijdig aan de straat. Rondom een tandlijst en overstek met bakgoot. Aan de

³ Over architect H.M. (Hendrik) Vorstermans is weinig meer bekend dan dat hij uit Oss kwam en vooral kerken ontwierp.

Voor- en zijgevels van de pastorie.

Het daklandschap en de achtergevel.

het koetshuis en de detaillering.

De landschappelijke tuin rond de pastorie.

linker achterzijde een aanbouw met één bouwlaag en zolderverdieping onder een zadeldak. Op het hoofd- en bijgebouw staan pironen.

Voorgevel: heeft vijf traveeën. Op de begane grond worden de eerste twee traveeën ingenomen door een driezijdige erker, onder een met zink gedekt samengesteld gedraaid lessenaarsdak met overstek op geprofileerde klossen. In de zijden elk een 1-ruits venster, in de voorzijde drie gekoppelde vensters met hardstenen afzaten. In de bovenlichten zit glas-in-lood. Boven de vensters zijn strekse bogen aangebracht.

In de middelste travee bevindt zich de centraal gelegen vernieuwde deur met gekoppelde vensters en glas-in-lood bovenlichten. Hierboven een grote hanenkam. De rechter twee traveeën risaleren en hebben hoeklisenen. De begane grond heeft stalen vensters met draairamen en ongedeeld onderen bovenlicht. Daarboven boogvelden met strek en kruisverband. De afzaten zijn van hardsteen. Op de verdieping vergelijkbare houten vensters met draairamen en ongedeeld onder- en bovenlicht. Aan de bovenzijde strekse bogen.

Linker zijgevel: op begane grond een kelderlicht, een T-venster, twee ongedeelde vensters met glas-in-lood bovenlicht als in de erker aan de voorzijde. Boven de vensters bevinden zich boogvelden. Op de verdieping twee vensters zoals op de verdieping aan de voorzijde.

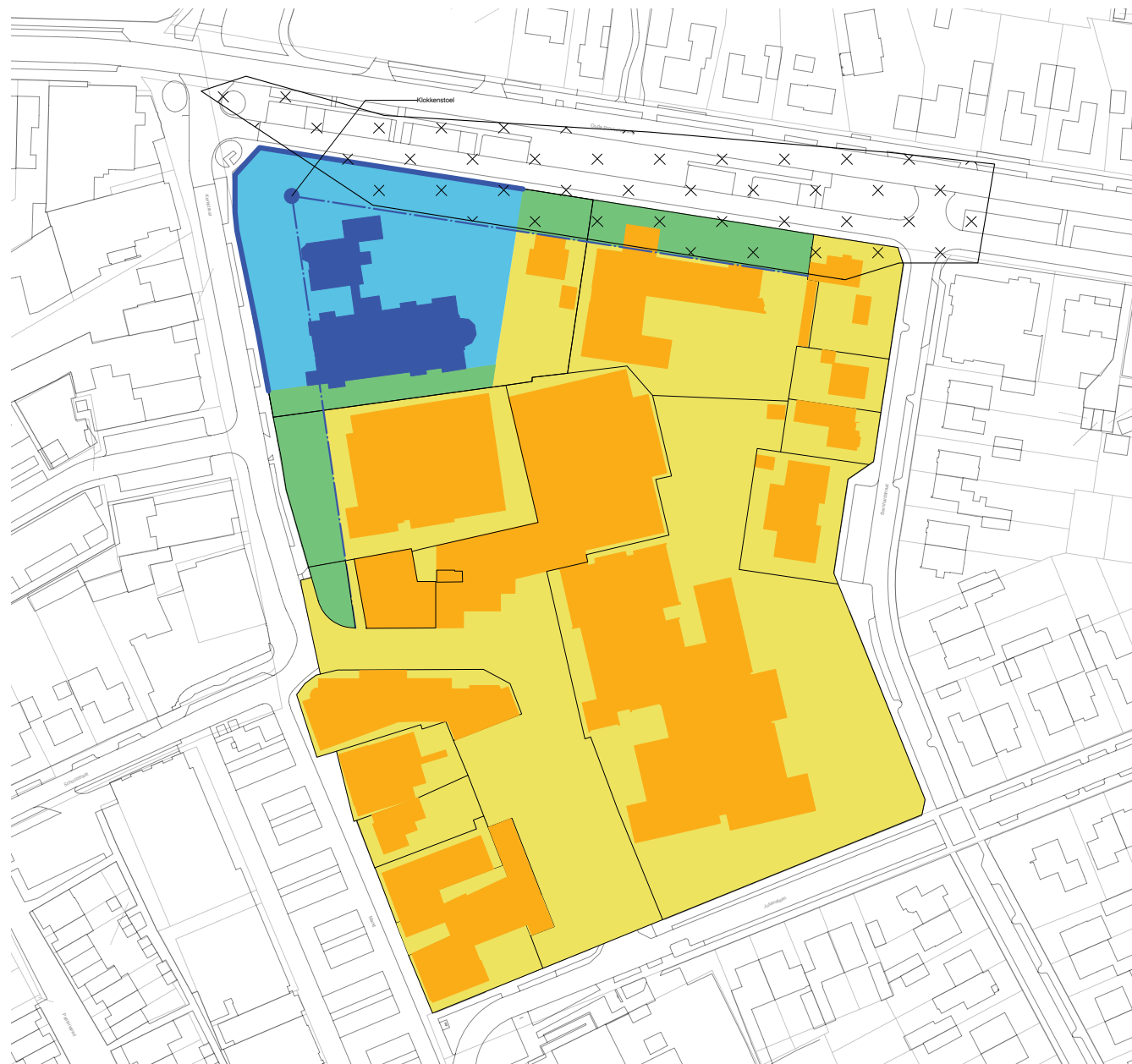
Rechter zijgevel: op begane grond en op verdieping elk een venster met draairamen en een ongedeeld onder- en bovenlicht.

Achtergevel: heeft verschillende uitbouwen. Rechts op de begane grond een uitbouw met een plat dak en een samengesteld venster met twee gedeelde bovenlichten. In het linker deel van de achtergevel bevindt zich een samengesteld stalen venster met een ongedeeld en een gedeeld bovenlicht. Op de verdieping een houten venster zoals op de verdieping in de voorgevel en een samengesteld glas-in-lood raam ter verlichting van het trappenhuis. Rechts aan de achtergevel bevindt zich een meer recente aanbouw met een enigszins afwijkende, soberdere vormgeving. De achtergevel van deze laatste aanbouw is blind.

Aanbouw: voorgevel heeft links een schuifvenster met daarnaast een nieuwe deur met bovenlicht. Hierboven bevinden zich strekken. De top, met klimmend fries, wordt afgescheiden van de rest van de gevel door een horizontale muizentandlijst tussen de aanzetten. In de top zit een 2-ruits draaivenster met half rond bovenlicht en een bakstenen afzaat. Linkerzijgevel heeft een venster met een hardstenen afzaat; verder een opgeklampte deur. Achtergevel is blind."

In aanvulling op de monumentenbeschrijving zijn de volgende aspecten van belang (NB. het was in het kader van dit onderzoek niet mogelijk om het interieur van de pastorie te bekijken):

- Het schilderwerk van het houtwerk benadert de oorspronkelijke kleurstelling alleen bij de erkerkamer, d.w.z.: crème witte raamdelen in donker gekleurde kozijnen.
- Vermoedelijk bestaat de ruimtelijke indeling op beide verdiepingen grofweg uit een middengang met trappenhuis, en 2 tot 3 vertrekken aan weerszijden. Naar verluidt is het interieur uitermate sober uitgevoerd, en springt alleen het trappenhuisvenster eruit: een gebrandschilderd raam van de heilige Severinus.

Situatietekening van het ensemble met graduele waardering in blauw, groen en geel. Voor de toelichting zie volgende pagina.

WAARDERING

ensemble

Op de digitale erfgoedkaart van Hapert is een aantal 'lagen' opgenomen met waardestellende informatie over het schaalniveau van het ensemble. Die informatie wordt getoond op de afgebeelde thematische kaartlagen van de erfgoedkaart op de volgende twee pagina's. Belangrijke punten zijn:

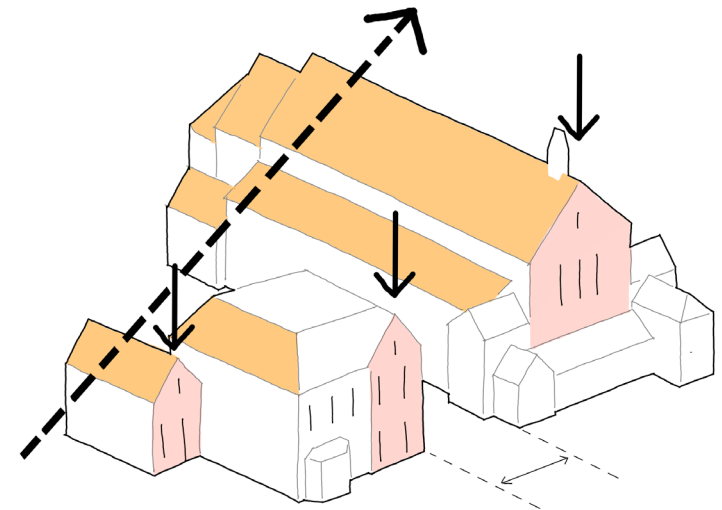
- Vrijwel het gehele ensemble maakt onderdeel uit van een terrein van hoge archeologische waarde. Voor het protocol betreffende het bureau- en (verkenkend) bodemonderzoek en de eisen die daaraan worden gesteld, zie het gestelde daarover in het bestemmingsplan.
- Het ensemble wordt begrensd door twee redelijk hoog gewaardeerde structuurlijnen: de tracés van de Kerkstraat en de Oude Provincialeweg.
- Binnen het ensemble hebben alleen de pastorie en de kerk een beschermde status als gemeentelijk monument.
- De klokkenstoel naast de pastorie en de parkeerstrook (vml. begraafplaats) langs de Oude Provincialeweg zijn aangemerkt als object respectievelijk gebied van hoge cultuurhistorische waarde (zonder formele status).
- In de directe omgeving van het ensemble heeft het woonhuis aan de Oude Provincialeweg 48 de status van gemeentelijk monument. De smidse aan de Oude Provincialeweg 34 en de oude pastorie aan de Kerkstraat 31 hebben beide de status van rijksmonument.

In aanvulling hierop zijn de volgende aspecten op ensemblesniveau eveneens van hoge cultuurhistorische waarde: (zie tekeningen op deze en vorige pagina)

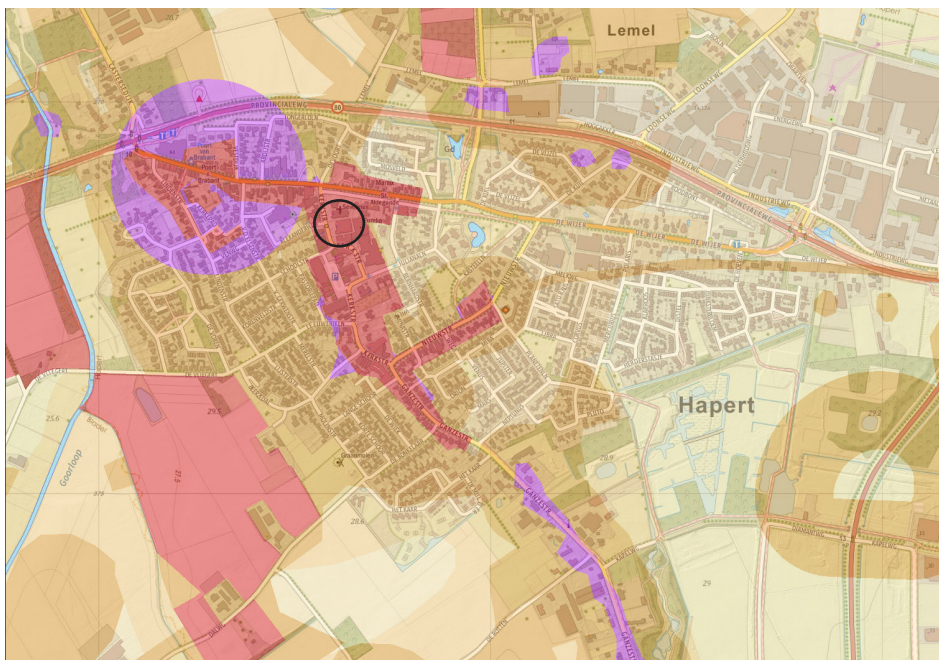
- Het in hoogte getrapte silhouet van de pastorie annex kerk zoals zich dat manifesteert in het daklandschap en

nadrukkelijk toont vanuit de flanken (vooral vanaf de Oude Provincialeweg), alsmede de trits topgevels frontaal gezien vanaf de Kerkstraat. (zie onderstaande tekening).

- De eenduidige oriëntatie cq. het front maken van de pastorie annex kerk naar de Kerkstraat. Aan deze zijde hebben de gebouwen een gezicht en wordt je ontvangen. Die ontvangst wordt ruimtelijk onderstreept door de aanwezigheid van voortuin en voorplein met omheining en toegangen. Deze zoom is over de hele lengte even diep, maar wisselt van karakter afhankelijk van het soort gebouw dat erachter staat: tuin en haag bij pastorie, voorplein en muurtje bij de kerk (dat principe liep oorspronkelijk ook door voorlangs het gesloopte klooster en de meisjesschool).
- De omhaagde pastorietuin in landschappelijke stijl als een groene verstilde oase met een grote biodiversiteit.

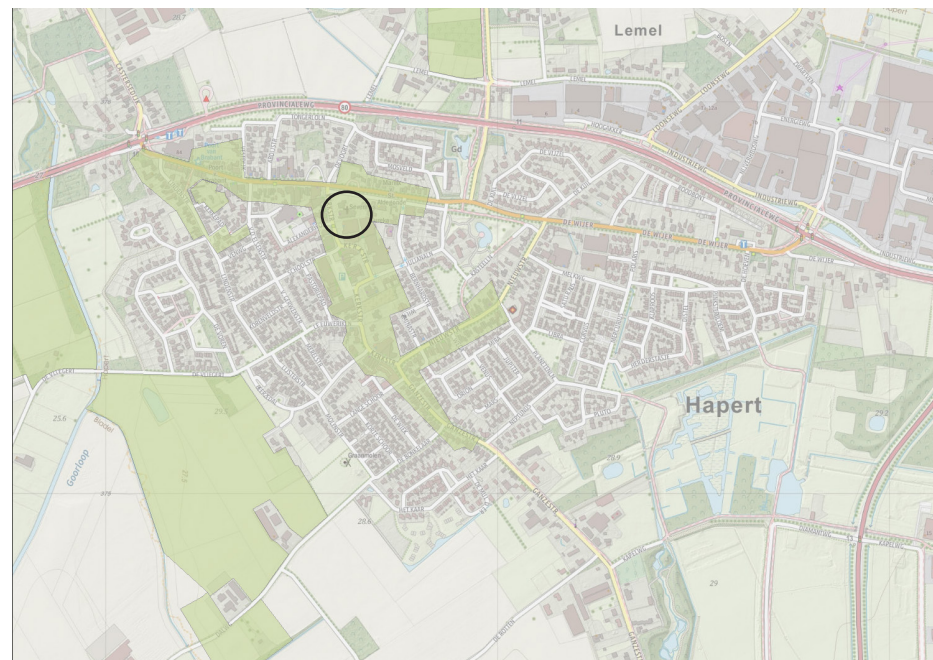

Reeks van vier thematische screenshots van de digitale cultuurhistorische waardenkaart van Hapert geprojecteerd op wisselende ondergronden

Archeologie. Het kavel van de kerk annex pastorie (omcirkeld) en een deel van het ensemble (het MFA plangebied) maken deel uit van een archeologisch waardevol gebied (rood) met hoge verwachtingen (donker geel).

NB. Omdat de screenshots op het schaalniveau van het dorp moeilijk leesbaar zijn, raadpleeg voor alle duidelijkheid de digitale erfgoedkaart op atlas.odzob.nl.

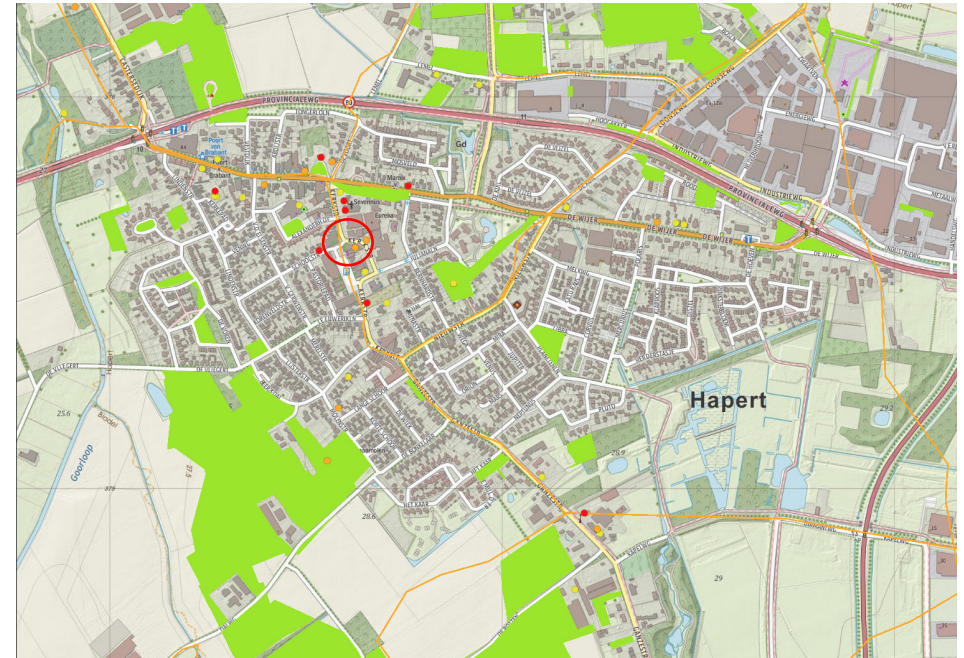
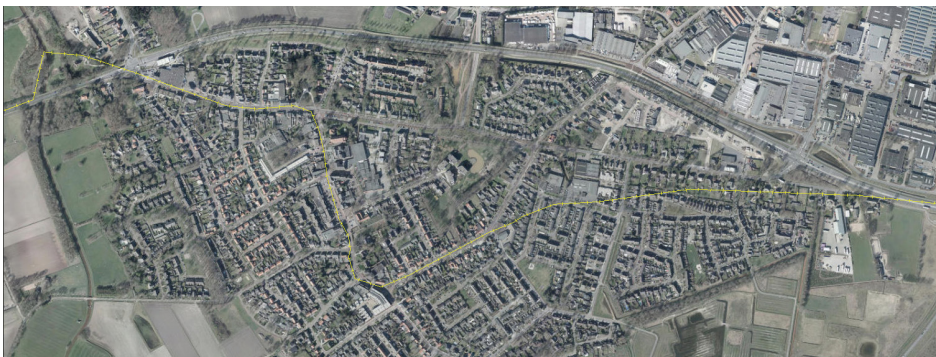

Archeologie. Ook op deze kaartlaag is te zien dat het kavel van de kerk annex pastorie (omcirkeld) en een deel van het ensemble (het MFA plangebied) deel uitmaken van een terrein van hoge archeologische waarde (groen).

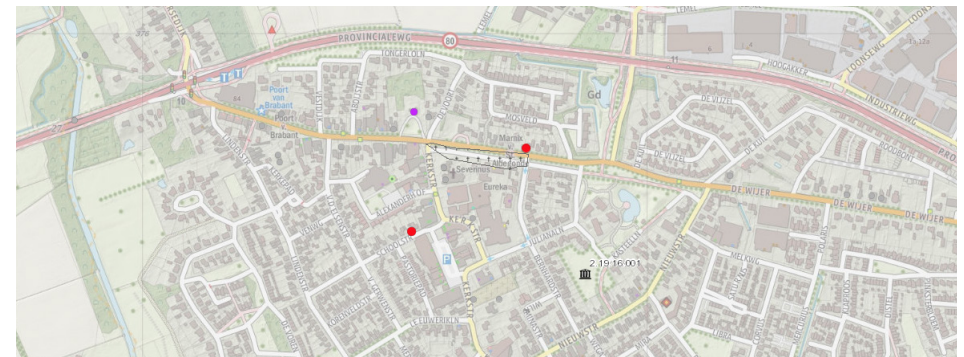
NB. Omdat de screenshots op het schaalniveau van het dorp moeilijk leesbaar zijn, raadpleeg voor alle duidelijkheid de digitale erfgoedkaart op atlas.odzob.nl.

Historische geografie. Op de luchtfoto boven zijn met gele lijnen de wegtracés aangegeven die vanuit de historische geografie redelijk hoog zijn gewaardeerd. In de directe omgeving van het onderzochte kavel en ensemble betreft het de Kerkstraat en de Oude Provincialeweg. Deze tracés zijn deels van middeleeuwse oorsprong (zie onderstaande luchtfoto). NB. Omdat de screenshots op het schaalniveau van het dorp moeilijk leesbaar zijn, raadpleeg voor alle duidelijkheid de digitale erfgoedkaart op atlas.odzob.nl.

Historische bouwkunst. Gemarkerd op deze kaart zijn de waardevolle monumenten (rode stip), wegtracés (oranje lijn) en gebieden (groene vlek). Waardevolle gebieden in de directe omgeving van het plangebied zijn de vml. begraafplaats langs de Oude Provincialeweg en het landgoed 't Kasteeltje met oprijlaan (zie onderstaande uitsnede). NB. Omdat de screenshots op het schaalniveau van het dorp moeilijk leesbaar zijn, raadpleeg voor alle duidelijkheid de digitale erfgoedkaart op atlas.odzob.nl.

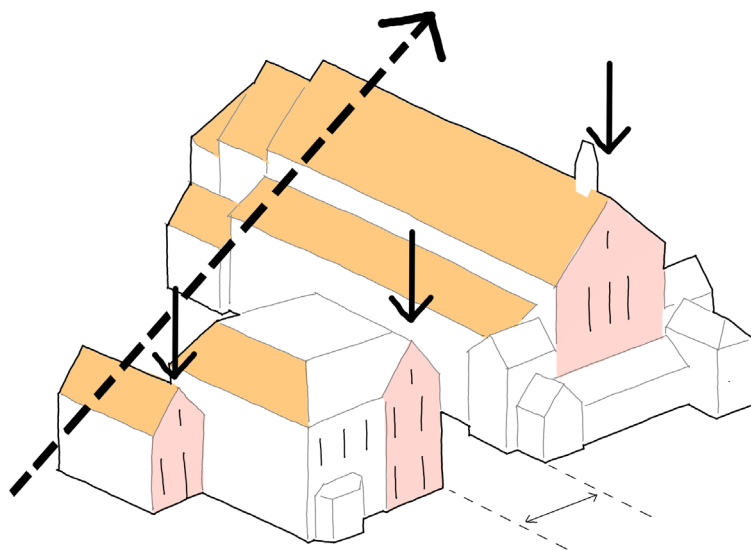

gebouwen

De waardering uit de redengevende omschrijving van de beschermde pastorie en kerk luidt als volgt:

“Het kerkgebouw is van belang vanwege de architectuur- en cultuurhistorische waarde. Het is tevens van belang vanwege de plaats die het gebouw inneemt binnen het oeuvre van de architect, door de toepassing van romaanse elementen in de naar verhouding sobere uitvoering.”

“De aan de Kerkstraat te Hapert gelegen bakstenen pastorie is van belang vanwege zijn situering naast de uit 1922 daterende Sint Severinuskkerk, van architectuurhistorische waarde vanwege het bouwtype en de detaillering en van cultuurhistorisch belang vanwege zijn functie.”

In aanvulling hierop zijn de volgende aspecten eveneens van waarde:

- De helder afleesbare typologie van beide gebouwen: duidelijk herkenbare architectonische en ruimtelijke concepten. De ontwerpqualiteiten komen vooral tot uitdrukking in de sterk gelede opbouw van de bouwmassa's; in de axiale organisatie van de onderdelen langs een centrale as (middenpad kerk, middengang pastorie); in de ritmiek van het stramien; in de zeggingskracht van het metselwerk (vlak en gesloten op afstand, decoratief van nabij); in het samengestelde en in hoogte klimmende daklandschap; in de adressering aan de Kerkstraat (duidelijk front achter een tuin en voorplein); in de aanwezige kunstwerken en dan vooral de gebrandschilderde ramen.
- De klokkenstoel in de pastorietuin en de kapel aan de linker voorzijde van de kerk zijn van belang voor de lokale devotie: de verering van de patroonheilige Severinus en de noodheilige Donatus.
- In negatieve zin springen vooral de sterk versoberde dakcontour van de pastorie en het versteende voorplein van de kerk in het oog.

De in algemene termen beschreven waarden zijn – voor zover mogelijk - meer specifiek en in detail aangegeven op waarderingstekeningen. Hiervoor zijn gedigitaliseerde bouwtekeningen gebruikt die door Architecten EN | EN uit Eindhoven zijn vervaardigd.

Bij het waarderen is met drie kleuren gradueel onderscheid gemaakt in hoge, positieve en indifferente waarden. Omwille van de onafhankelijkheid en objectiviteit is de waardering uitsluitend gebaseerd op cultuurhistorische overwegingen.

Bouwtechnische staat, actuele ontwerpoverwegingen en/of financiële aspecten zijn buiten beschouwing gelaten. De kleuren hebben betrekking op fysieke onderdelen zoals muren, vloeren, plafonds, constructies, interieurelementen én op immateriële onderdelen zoals structuurlijnen. De definitie van de kleuren en de toekenning van de waarden luidt als volgt (zie volgende pagina):

Hoge cultuurhistorische waarde (blauw):

Oorspronkelijke en min of meer gave onderdelen die *essentieel* zijn voor de verschijningsvorm, structuur en/of betekenis van het gebouw cq. architectonische concept. Deze waardering heeft in hoofdzaak betrekking op de elementen die het frontale en zijwaartse aanzicht bepalen, alsmede de structuurbepalende lijnen en de liturgische accenten, d.w.z.:

- Het complete kerkfront (fysiek en ruimtelijk), inclusief portaal, kapellen en dakruiter.
- Het complete daklandschap: de zadel-, schild- en lessenaarsdaken van alle gebouwonderdelen.
- Het afsluitende koor inclusief de absis (fysiek en ruimtelijk), inclusief de gewelven en gebrandschilderde ramen.
- De structurerende axiale as, het stramien over de dwarsrichting en de harstenen vloer van de kerk.
- Niet zichtbaar op de kaart maar wel waardevol zijn de vijf gebrandschilderde ramen (p.18), de doopvont en het Donatusbeeld (p.21).
- Het front, het dak, de zichtbare schil van het hoofdvolume en het glas-in-loodvenster van de pastorie.

Positieve cultuurhistorische waarde (groen):

Oorspronkelijke of later toegevoegde cq. vervangen onderdelen (eventueel met aantastingen) die *kenmerkend*

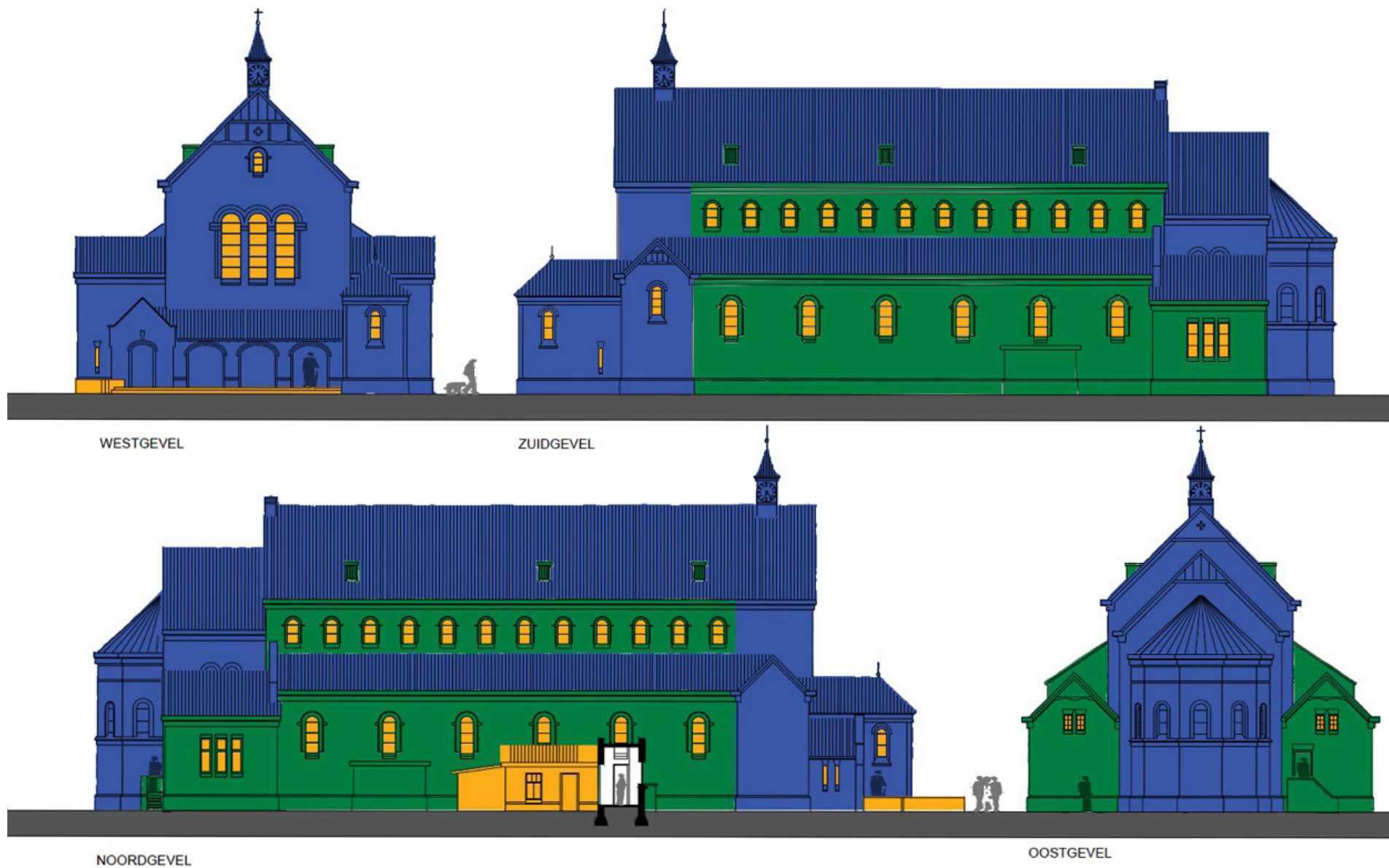
zijn voor de verschijningsvorm, structuur en/of betekenis van het gebouw cq. architectonische concept. Deze waardering heeft in hoofdzaak betrekking op de flanken van de kerk, d.w.z.:

- Het middenschip en de zijbeuken (fysiek en ruimtelijk), inclusief biechtstoelen.
- De gevels van de sacristieën die aan weerszijden van het koor liggen.
- De kapconstructie en de kapellen / zolderluiken in het dak van het middenschip.
- De wanden tussen midden- en zijbeuken.
- De verbindingsgang met de pastorie.
- De achtergevel en middengang van de pastorie, alsmede zij- en achtergevel van het koetshuis.

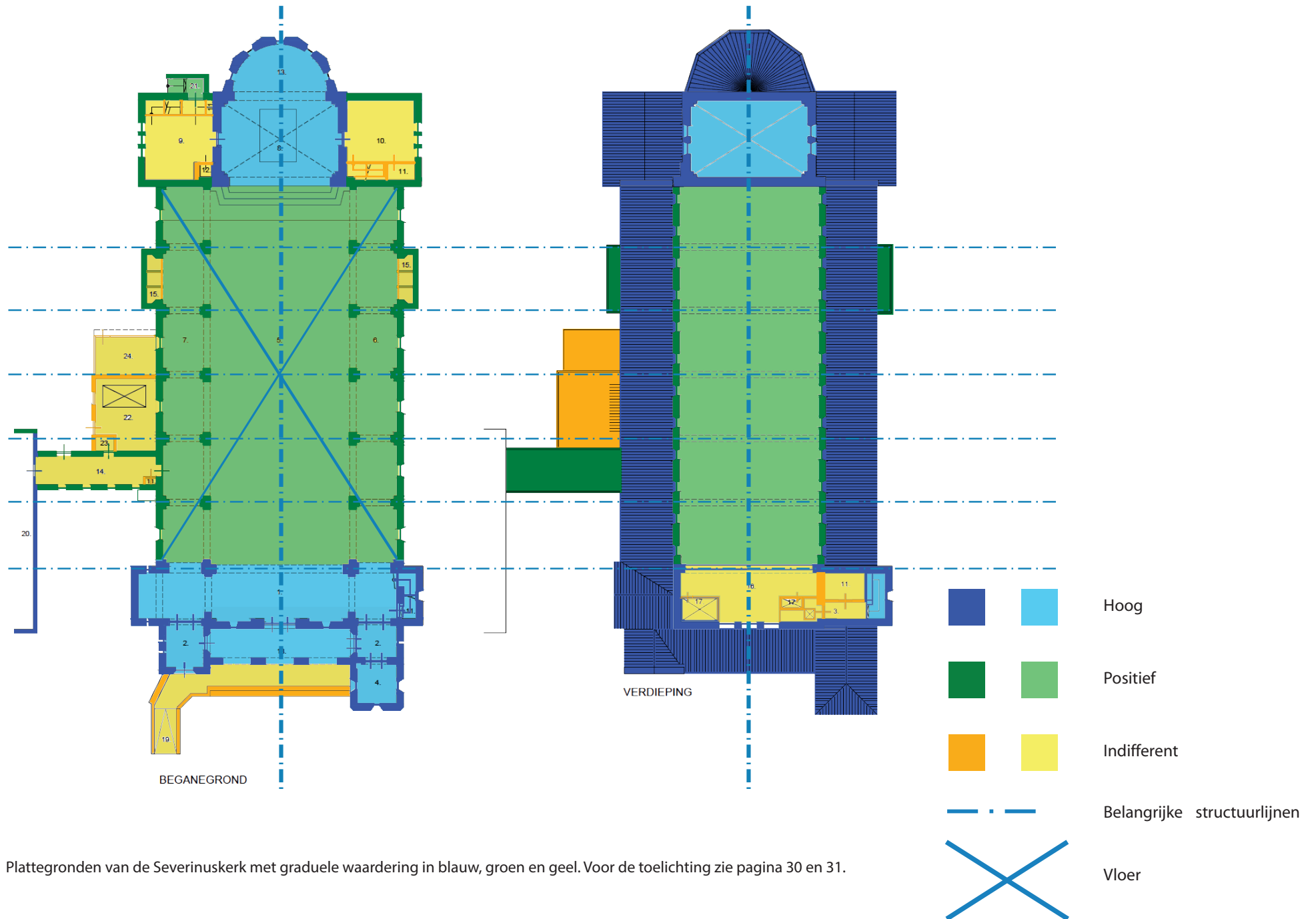
Indifferente cultuurhistorische waarde (geel):

Oorspronkelijke, sterk gewijzigde en/of later toegevoegde onderdelen die niet bepalend zijn voor de verschijningsvorm, structuur en/of betekenis van het gebouw cq. architectonische concept, of daar zelfs afbreuk aan doen. Deze waardering heeft in hoofdzaak betrekking op secundaire elementen, zoals:

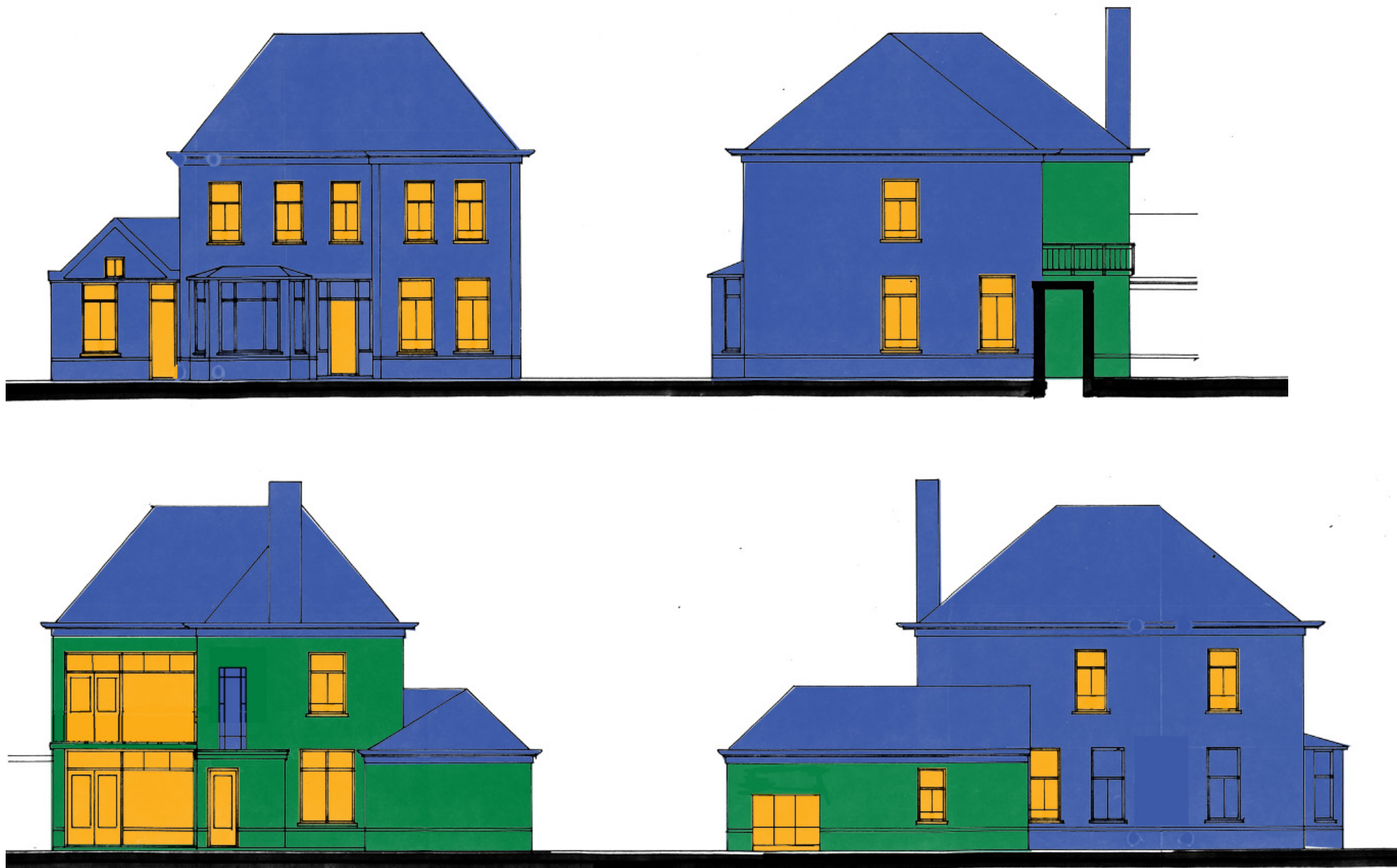
- De later toegevoegde hellingbaan en trappartij op het voorplein voor de kerk.
- De bergingen in de oksel van de kerk en de verbindingsgang.
- De binnenwanden en ruimtes van de sacristieën.
- De binnenwanden en ruimtes van het zangkoor.
- Alle transparante glas-in-loodramen.
- De plafonds van middenschip en zijbeuken.
- De vernieuwde ramen en het grootste deel van het interieur van de pastorie.

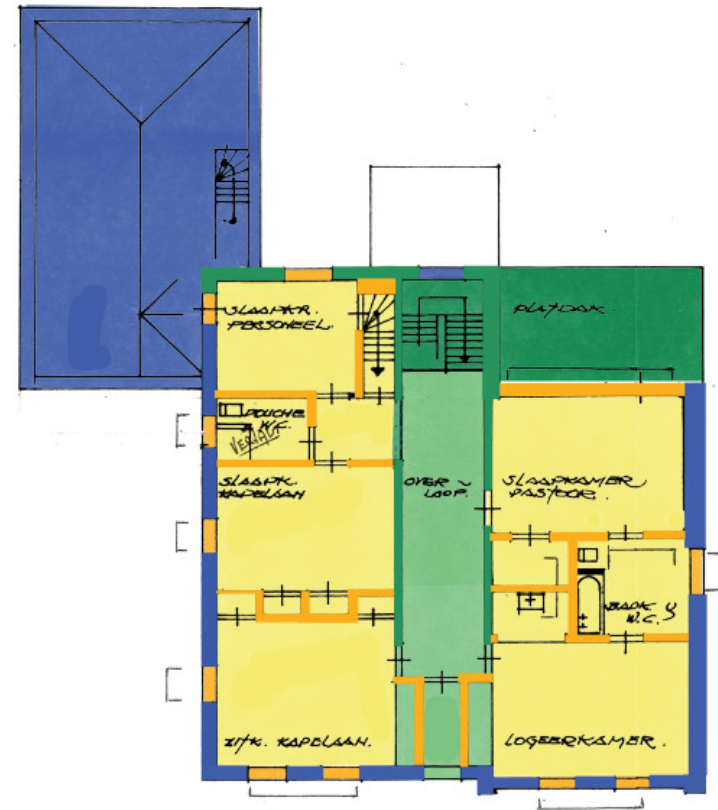
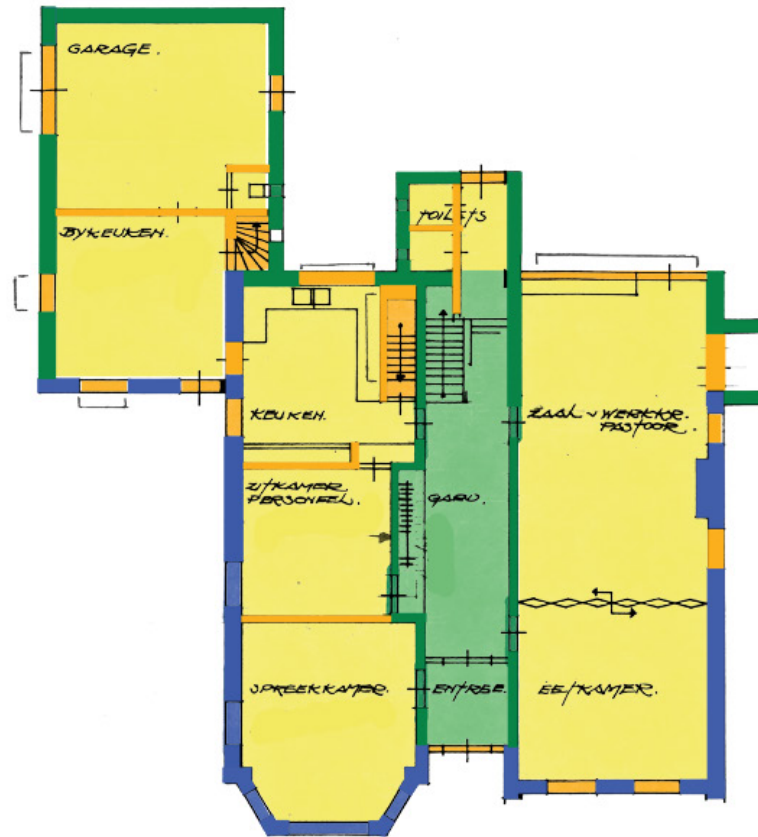
Gevelttekeningen van de Severinuskkerk met graduele waardering in blauw, groen en geel (legenda op volgende pagina). Voor de toelichting zie pagina 30 en 31.

Plattegronden van de Severinuskerk met graduele waardering in blauw, groen en geel. Voor de toelichting zie pagina 30 en 31.

Geveltekeningen van de pastorie met graduele waardering in blauw, groen en geel (legenda op volgende pagina). Voor de toelichting zie pagina 30 en 31.

Plattegronden van de pastorie met graduele waardering in blauw, groen en geel. Voor de toelichting zie pagina 30 en 31.

TRANSFORMATIEKADER

inleiding

Met betrekking tot het onderzoeksgebied zijn op de erfgoedkaart de volgende zaken cultuurhistorisch hoog gewaardeerd (zie kaartenreeks p.28-29):

- De ondergrond vanwege archeologische verwachtingen.
- De historische tracés van de Kerkstraat en Oude Provincialeweg (geen formele status).
- De St. Severinuskkerk en pastorie als gemeentelijke monumenten.
- De klokkenstoel en voormalige begraafplaats ten noorden van de pastorie als religieuze elementen (geen formele status).

In aanvulling hierop zijn in dit onderzoek de volgende meer specifieke zaken aangemerkt als cultuurhistorisch waardevol:

- De markante ligging, de zoom (gecompartimenteerde voor- cq. ontvangstruimte met erfafscheiding), de pastorietuin, het voorgevelfront, het getrapte daklandschap, de typologische gebouwopzet, de stijlkenmerken, de ontwerpqualiteiten en de devotieele aspecten van beide bouwwerken.

Deze gewaardeerde zaken zijn in het vorige hoofdstuk volledig op een rij gezet, nader omschreven en in beeld gebracht.

Deze cultuurhistorische waarden dienen zoveel mogelijk te worden gerespecteerd bij de ontwerpopgave van de Multi Functionele Accommodatie (MFA). Tegelijkertijd zal de komst van een MFA onvermijdelijk leiden tot aanpassingen. De zoektocht naar een optimale balans tussen bestaande waarden en de ruimte voor transformatie is gebaat bij een algemene visie en specifieke aandachtspunten. Op basis daarvan kunnen - vanuit cultuurhistorisch perspectief - weloverwogen keuzes en afwegingen worden gemaakt.

algemene transformatiefilosofie

gebruik

- Het voortbestaan en de conditie van het gewaardeerde erfgoed zijn het beste gewaarborgd door ze in functie te houden, want leegstand is desastreus voor een monument: 'behoud door exploitatie'.
- Nieuwe functies en gebiedstransformaties kunnen bijdragen aan een vitale toekomst, mits deze zich op een respectvolle en logische manier voegen in het gebouw en de omgeving. Dat vraagt om een interpretatie van én een reactie op de cultuurhistorische waarden.
- Een transformatie begint met een ontwerpend onderzoek naar nieuwe of andere gebruiksmogelijkheden vanuit de gewaardeerde kaders. Pas als dat onderzoek aantoonbaar geen acceptabel of onvoldoende toekomstperspectief oplevert, kan er buiten de gewaardeerde kaders worden gedacht.

strategie

- Bij hoog gewaardeerde onderdelen (blauw) staat behoud in beginsel voorop. Voor eventuele wijzigingen geldt het restauratieve uitgangspunt 'Nee, tenzij ...'. Aanpassingen zijn mogelijk wanneer ze de bestaande cultuurhistorische waarde ondersteunen en van hoge ontwerp kwaliteit zijn.
- Bij positief gewaardeerde onderdelen (groen) is streven naar behoud of reconstructie wenselijk. Voor noodzakelijke wijzigingen geldt het behoedzame uitgangspunt 'Ja, mits ...'. Aanpassingen zijn mogelijk wanneer ze het oorspronkelijke karakter als uitgangspunt nemen (respect) en/of de bestaande cultuurhistorische waarde niet verstoren (zorgvuldigheid).

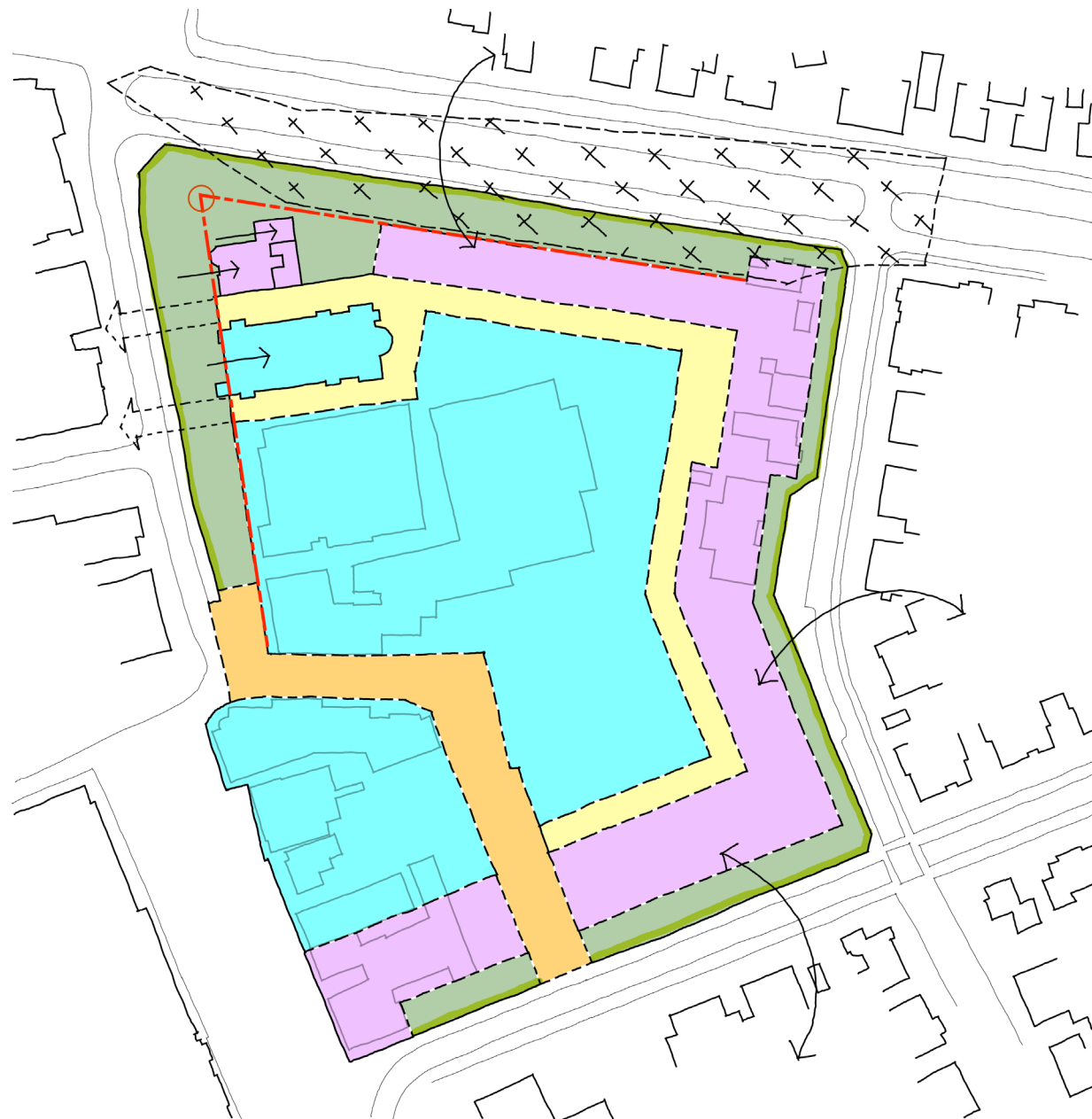
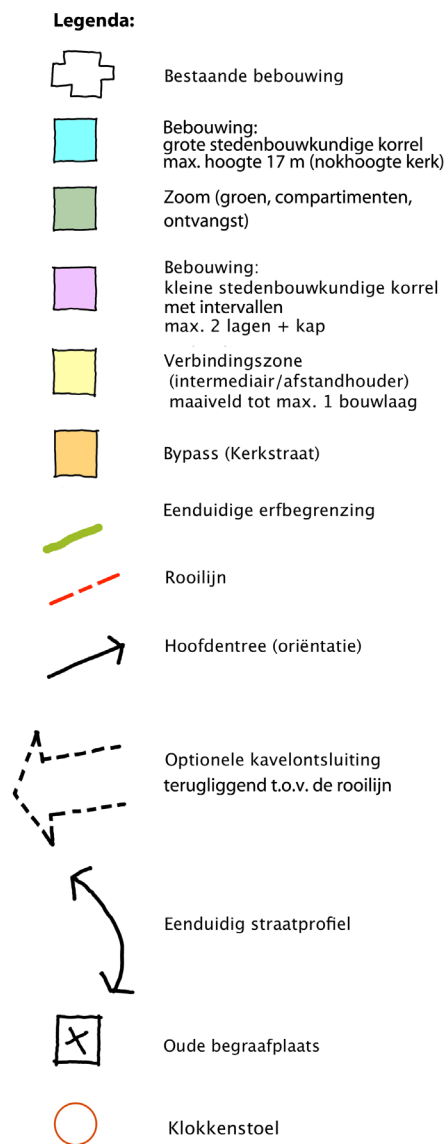
- Bij indifferent gewaardeerde onderdelen (geel) is behoud geen voorwaarde. Wijzigingen of sloop zijn mogelijk zolang ze de bestaande cultuurhistorische waarde in de directe omgeving niet verstoren (zorgvuldigheid).

kennis en maatwerk

- Erfgoed is veelal verbonden met een speciaal historisch verhaal, een bijzondere stedenbouwkundige context en specifieke architectonische kwaliteiten. Eventuele aanpassingen vergen daarom maatwerk en de grootst mogelijke zorgvuldigheid in het ontwerp.
- Het welslagen daarvan valt of staat met inzicht in de waarden en verandercapaciteit van het betreffende erfgoed. De cultuurhistorische kernkwaliteiten vormen daarom een belangrijk vertrekpunt voor een ontwerp op gave.

oud en nieuw

- Erfgoed is geen museaal object met een stulp erover, maar ook geen onbeduidende zaak waaraan je alles zonder meer mag veranderen. Daarom worden ingrepen gemotiveerd door een zorgvuldige afweging van het cultuurhistorische belang, verhouden ze zich goed tot de monumentale waarden en genereren ze waar mogelijk nieuwe kwaliteiten voor het erfgoed en/of de omgeving.
- Bij ingrepen of toevoegingen aan een monument heeft reversibiliteit (omkeerbaarheid) in beginsel de voorkeur boven vaste constructies. Bovendien heeft elke ingreep op zichzelf hoge ontwerp kwaliteiten en verhoudt zich goed tot de cultuurhistorische karakteristiek. Dat betekent overigens niet dat nieuwe elementen historiserend moeten worden uitgevoerd.

Transformatiekader voor het ensemble: schetsmatig weergegeven aandachtspunten vanuit het deelbelang van de cultuurhistorie (voor de toelichting zie de volgende pagina).

specifieke aandachtspunten

De algemene transformatiefilosofie vormt de basis voor een aantal meer specifieke uitgangspunten die ruimte kunnen bieden voor beoogde ingrepen en/of toevoegingen. Vanuit het besef dat het realiseren van een MFA onvermijdelijk tot aanpassingen zal leiden, is - tegen de achtergrond van de waardestelling - op tekeningen met kleuren en symbolen aangegeven waar *vanuit het perspectief van de cultuurhistorie* transformatieruimte zit.

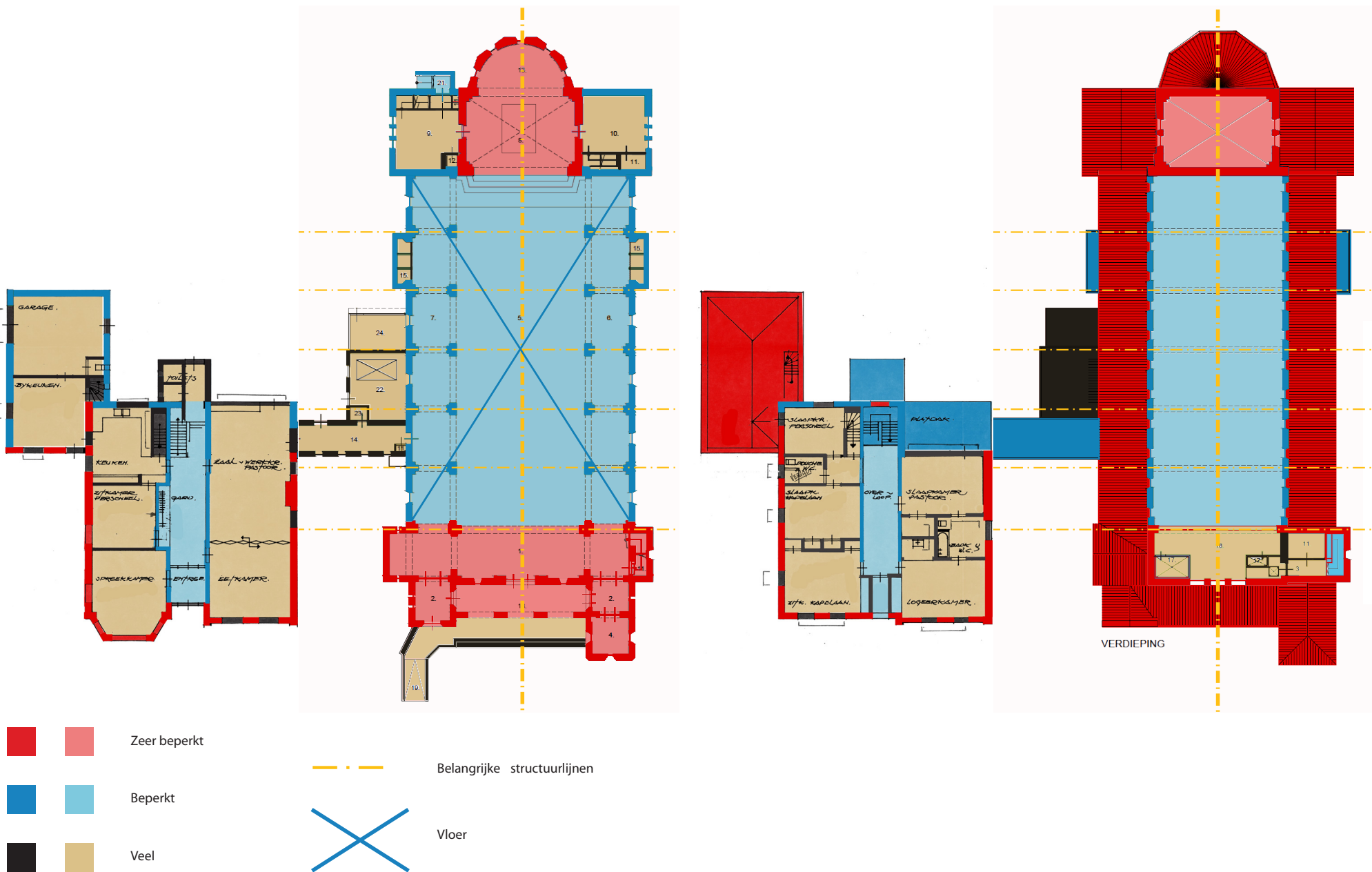
ensemble

Op het schaalniveau van het ensemble zijn voor de transformatieruimte de volgende principes van belang om van het ensemble een sterk samenhangend geheel te maken dat zich op vanzelfsprekende wijze voegt in de dorps context:

- Het karakter van historische lintbebouwing aan de Kerkstraat en Oude Provincialeweg. Voor het herkenbaar houden hiervan zijn de volgende motieven van belang:
 - De omheinde zoom als gecompartmenteerde voor- cq. ontvangstruimte (groen). Dit motief manifesteert zich nog krachtig op de hoek van de Kerkstraat en Oude Provincialeweg ter plaatse van de kerk (voorplein, muurtje) en pastorie (voortuin, haag). Het versterken en waar mogelijk doortrekken van dit motief zorgt ervoor dat kerk annex pastorie weer onderdeel worden van de grotere historische structuurlijnen waartoe ze vanouds behoren.
 - Het kleinschalige dorps bebouwingspatroon van (overwegend) vrijstaande gebouwen in min of meer dezelfde rooilijn (roze). De intervallen tussen de gebouwen hoeven niet per se onbebouwd te blijven, zolang de autonomie en korrelgrootte van de hoofdelementen maar duidelijk herkenbaar blijven.
 - Een zekere mate van relatie of spiegeling met het verkavelings- en bebouwingsbeeld aan de overkant van de straat (gebogen tweezijdige pijl). Dit motief geldt vooral voor de Oude Provincialeweg, de Bernhardstraat en de Julianalaan,

én is voor deze straten niet uniform want ze hebben elk een eigen karakter (maatwerk per straat in de uitwerking).

- De getrapte opbouw van de bouwvolumes die van buiten naar binnen in hoogte oploopt en daardoor een gedifferentieerd hiërarchisch beeld oplevert. Voor het herkenbaar houden hiervan zijn de volgende motieven van belang:
 - De afleesbaarheid van de samengestelde en op elkaar afstemde daken en topgevels van koetshuis, pastorie en kerk (de verwijderde topgevel van de pastorie wordt daarom node gemist). Dat principe van getrapt verschalen is als *denkrichting* uitgezet in zones op het bouwveld: een lage aan de pastorie annex koetshuis ontleende zone met een kleine korrel aan de buitenzijde van het bouwveld (roze), en een hogere aan de kerk ontleende zone met een grotere korrel aan de binnenzijde van het bouwveld (blauw). Op deze wijze kan een grootschalig programma cq. gebouw landen in het gebied, en tegelijkertijd aanhechting vinden op de directe omgeving qua maat en schaal.
 - De indicatief gedimensioneerde verbindingszone tussen de lage fijnmazige buitenring en de hogere grootschaliger binnenwereld (geel) zorgt voor de benodigde afstand en voorkomt het aan elkaar koeken van de lage en hogere bouwvolumes. In zekere zin maakt de gebogen *bypass* van de Kerkstraat (oranje) ook onderdeel uit van deze tussenzone. Deze *bypass* zou aan uitstraling en kwaliteit kunnen winnen als de straat aan weerszijden een voorkant wordt.
- De voormalige begraafplaats onder de Oude Provincialeweg heeft geen beschermde status maar staat wel als waardevol op de cultuurhistorische waardenkaart. De exacte begrenzing, relict en waarden ervan moeten nader onderzocht worden in relatie tot de ontwikkeling van de MFA.

Transformatiekader voor de gebouwen: ruimte voor transformatie gradueel aangegeven in drie kleuren (voor de toelichting zie de volgende pagina). Links begane grond, rechts verdieping.

gebouwen

- De kerk, de pastorie annex koetshuis en de tuin met klokkenstoel staan niet op zichzelf, maar zijn ontworpen / aangelegd in ruimtelijke en architectonische samenhang met elkaar. Beschouw deze onderdelen daarom altijd als een op elkaar betrokken eenheid, en koester of versterk die samenhang.
- Binnen deze opzet hebben de onderdelen van de kerk, de pastorie en het voormalige koetshuis elk hun eigen specifieke functie en betekenis die ook afleesbaar zijn aan de samengestelde bouwmassa. En tegelijkertijd worden deze delen als één geheel bijeen gehouden door het eenduidige architectonische bouwstijl en materialisatie. Voorkom het uiteenvallen van dit geheel.
- De kerk en in mindere mate de pastorie kenmerken zich door een symmetrisch evenwicht in de contour van het grondplan en de opbouw van het bouwvolume. Wijzigingen aan onderdelen of toevoeging van nieuwe delen mogen dat evenwicht als herkenbaar beeld niet onevenredig verstoren.
- Neem voorzieningen en installaties aan de voorkant mee in het ontwerp, want een late introductie en/of ondoordachte plaatsing hiervan kunnen grote gevolgen hebben voor de waardevolle karakteristiek van het erfgoed.
- Neem bij het zoeken naar extra vloeroppervlak in de kerkruimte de typologische logica ervan als uitgangspunt. Dat wil zeggen, het basilicale grondplan met de organiserende middenas, de spiegelsymmetrische opzet, de opbouw van de wanden alsmede de ruimtewerking van het schip.
- Respecteer het gegeven dat het gebouw aan de voor- en achterzijde een gearticuleerde begrenzing heeft en in

die richtingen moeilijk uit te breiden is. In de flanken is die ruimte er wel, met inachtneming van de waarden van de pastorietauin en de afstandhoudende werking van de intervallen. Zo blijft het monumentale kerkgebouw een samenhangend en begrijpelijk geheel.

- De rood gemarkeerde onderdelen op de plattegronden hebben een zeer beperkte transformatieruimte. Dat wil zeggen dat er in beginsel heel weinig ruimte is voor toevoegingen, uitbreidingen en aanpassingen. Tenzij deze van zeer hoge kwaliteit zijn en de cultuurhistorische waarden versterken.
- Voor de structurerende lijnen geldt dat deze bij de herontwikkeling op enigerlei wijze herkenbaar moeten blijven.
- De blauw gemarkeerde onderdelen op de plattegronden hebben een beperkte transformatieruimte. Dat wil zeggen dat er in principe mogelijkheden bestaan voor uitbreidingen en aanpassingen zoals nieuwe gevelopeningen of samenvoegen danwel verkleinen van ruimtes, mits die ingrepen het oorspronkelijke karakter als uitgangspunt nemen en/of de bestaande cultuurhistorische waarde niet verstoren. Denk bijvoorbeeld aan toegangen ter plaatse van de biechtstoelen.
- Bij de beige en zwart gemarkeerde onderdelen op de plattegrond zijn wijzigingen of sloop mogelijk zolang ze de bestaande cultuurhistorische waarde in de directe omgeving niet verstoren.
- Afhankelijk van de toekomstige bestemming zou overwogen kunnen worden om (delen) van de oorspronkelijke kerkinterieurbeschildering weer zichtbaar te maken cq. te reconstrueren. Onduidelijk is wat hiervan resteert onder de verflaggen.

BIJLAGE: GERAADPLEEGDE BRONNEN

bouwarchief gemeente Bladel

- bouwdossier Kerkstraat 1 en 3, Hapert

geschreven bronnen

- Architecten EN | EN, *Studie naar hergebruik Severinuskerk Hapert*, Eindhoven 2012
- Grondmij, *Hart van Hapert. Stedenbouwkundige schets MFA*, Eindhoven 2013

internet

- atlas.odzob.nl (erfgoedkaart)
- bagviewer.kadaster.nl
- bhic.nl/onderzoeken/fotos (beeldbank)
- bonas.nl (diverse)
- erfgoedkloosterleven.nl (info over Dochters O.L. Vrouw van het H. Hart)
- filmenfotobank-nb.nl (beeldbank)
- fotohistorisch.nl (beeldbank)
- geschiedenisbladel.nl
- kerkcollectie.catharijneconvent.nl
- kerk-en-orgel.nl (info over het orgel)
- kerkgebouwen-in-limburg.nl (info over C. Franssen)
- knaw.nl (info over Donatiusverering)
- reliwiki.nl (info over Severinuskerk)
- rhc-eindhoven.nl (beeldbank)
- thuisinbrabant.nl (diverse)
- topotijdreis.nl (topografische kaarten)

COLOFON

titel St. Severinuskerk e.o., Kerkstraat 1-3 Hapert
cultuurhistorische waardestelling en transformatieruimte

datum Nijmegen, 24 augustus 2016

in opdracht van Gemeente Bladel
contactpersoon Wouter Kreike

tekst, tekenwerk © Leon van Meijel en Teake Bouma
foto's © Leon van Meijel,
tenzij anders vermeld in het bijschrift

contact Teake Bouma architectuur/stedenbouw
Oosteinde 146
2611 SR Delft
06 – 41 77 88 38
info@teakebouma.nl
www.teakebouma.nl

TEAKE BOUMA
architectuur/stedenbouw

Van Meijel - adviseurs in cultuurhistorie
Alphons Sieberspad 16
6532 AG NIJMEGEN
06 – 539 39 806
vanmeijel@adviseursincultuurhistorie.nl
www.adviseursincultuurhistorie.nl

Van Meijel
adviseurs in cultuurhistorie